

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Petra Pšánská

**Hospodářská obnova Německa
v letech 1945–1947**

Bakalářská práce

Praha 2007

Autor práce: **Petra Pšánská**

Vedoucí práce: **PhDr. Ota Konrád**

Oponent práce: **PhDr. Lucie Filipová**

Datum obhajoby: **2007**

Hodnocení: **Výborně**

Posudek na bakalářskou práci

Petra Pšánská se ve své bakalářské práci věnuje problematice hospodářské obnovy Německa v prvních dvou poválečných letech s důrazem především na americkou okupační zónu. Hlavní otázkou, kterou si autorka klade v úvodu práce, je souvislost mezi podobou (spojenecké) hospodářské politiky v okupovaném Německu a konečným politickým rozdělením Německa na dva samostatné státy (str. 7).

Práce představuje výchozí podmínky Německa v bezprostředním poválečném období a kontinuitu popř. diskontinuitu s předchozím obdobím, přičemž autorka oprávněně poukazuje na nepatřičnost pojmu „Stunde Null“ v hospodářské oblasti, a zároveň diskutuje i problematiku vlivu nacistické „modernisace“ na vývoj Německa po totální porážce „Třetí říše“ (kap. 1). Ve druhé kapitole se věnuje analýze hospodářské obnovy Německa na příkladu americké zóny. Zároveň zmiňuje i podíl Němců samotných, jakkoli celá práce se koncentruje spíše na perspektivu okupačních mocností. Poslední kapitola je věnována představení příčin proměny německé politiky Spojených států v roce 1947, vrcholící vznikem Bizonie, která stvrdila hospodářské rozdělení Německa, následované záhy i rozdělením politickým.

Ke kladům práce patří nepochybně vyvážený popis a interpretace hospodářského vývoje Německa v bezprostředním poválečném období, který se opírá o relevantní sekundární literaturu, doplněnou literaturou primární. Podobně kladně je nutné hodnotit i vydařené zasazení hospodářské problematiky do obecnějšího dobového politického kontextu a do mezinárodně-politických souvislostí.

Práce však vykazuje i některé nedostatky. Kromě několika překlepů či formulačních nepřesností (např. věta „Už před koncem války... hospodářských kapacit jako takových“ na str. 15), jejichž počet však nepřekračuje únosnou mez, se jedná za prvé o strukturu práce. Recenzent má v tomto případě na mysli především neorganické začlenění kapitoly 2.2. o podílu Němců na hospodářské obnově do textu. Druhá výtká se týká častých opakování některých tezí, jako například neustále opakovaného tvrzení o podstatném vlivu interzonálních hranic na hospodářský a politický vývoj Německa. Podobně i v závěru je zbytečně opakována odpověď na otázky položené v úvodu. Na čtenáře působí nesrozumitelně také str. 21 – zde zmiňovaný „plán rekonstrukce“ je totéž

jako o několik odstavců níže popisovaný „reparační plán“? Jak souvisí graficky oddělená podkapitola (?) o tomto reparačním plánu (str. 21-23) s předchozím textem?

Za třetí je práci možné vytýkat chybějící citace některých v textu zmiňovaných významných dokumentů, jako například na str. 17 Reichschulgesetz (*Reichsgesetzblatt* z této doby je, pokud se recenzent nemýlí, již jednoduše přístupný na internetu) či na str. 18 direktiva JSC 1067. Na následující straně chybí odkaz na Postupimskou konferenci, který se objevuje až na str. 20. Pro čtenáře je také nejasná citace Byrnesova Stuttgartského projevu na str. 32 (pozn. 100).

Poslední výtky se týká úvodní části, věnované kritice literatury. Autorka se sice správně zabývá rozbořem primární literatury, resp. dobových dokumentů, které našla v digitalizované podobě na webu univerzity Wisconsin-Madison, avšak vzhledem k tomu, že nakonec v práci využívá pouze několik těchto dokumentů, by bylo vhodné je nejenom jednotlivě popsat, ale zdůvodnit i jejich výběr. To se týká například deníku Richarda E. Berlina – kdo to byl, proč právě tento americký úředník (či politik?) a jeho deník atd.

Přes tyto výhrady, které jsou však spíše formálního charakteru, splňuje předložená práce všechny nároky kladené na bakalářskou práci a doporučuji ji k obhajobě. V závislosti na jejím výsledku navrhuji hodnocení výborně až velmi dobře.

V Praze dne 12. června 2007

PhDr. Ota Konrád, PhD.

Oponentský posudek na bakalářskou práci

Bakalářská práce Petry Pšánské se zabývá významným aspektem spojenecké okupační politiky v poválečném Německu, a sice otázkou hospodářské obnovy v letech 1945–1947. Autorka si klade dvě hlavní otázky: proč se nepodařilo naplnit původní záměr spravovat okupované území jako hospodářský celek a do jaké míry byl v poválečném Německu provázán ekonomický vývoj s vývojem politickým. P. Pšánská soustředila svou pozornost především na americkou okupační zónu, čemuž odpovídá i výběr pramenů americké provenience a literatury z pera německých a amerických historiků. Text je členěn chronologicky do tří kapitol a splňuje všechny formální požadavky kladené na bakalářskou práci.

První kapitola představuje východiska spojenecké okupační politiky z hlediska teritoriálního rozdělení a ve vztahu k hospodářskému potenciálu, který měli spojenci v roce 1945 k dispozici. Zde dochází autorka k závěru, že v případě německého hospodářství neodpovídá pojem „Stunde Null“ skutečnosti (s. 15). Pro dokreslení výchozí situace připomíná P. Pšánská impulsy, které dalo německému hospodářství nacistické období (např. stavba moderních komunikací, prosazení pásové výroby ve velkém měřítku, technologický pokrok či reforma technického vzdělávání). Avšak tvrdí-li autorka, že „politika nacionálních socialistů byla v hospodářské i ekonomické [sic] oblasti prospěšná“ (s. 16), měla by v každém případě zmínit i zločinné okolnosti, které tuto politiku provázely – ve vztahu k Židům a dalším vězňům koncentračních táborů, vůči nuceně nasazeným či obyvatelům okupovaných území. Neúplné je rovněž vymezení americké okupační zóny (s. 12), kde autorka zcela opomenula Brémy, jež hrály díky svému hospodářskému potenciálu a geografické poloze nezanedbatelnou roli.

V další kapitole je věnována pozornost hospodářskému vývoji v letech 1945 až 1946. Analýza se opírá o dva dokumenty – americkou direktivu JCS 1067 přijatou na konci války a spojenecký plán týkající se německých reparací a hospodářství z března 1946. P. Pšánská popisuje odlišný přístup okupačních mocností k různým průmyslovým odvětvím a připomíná praktické problémy, s nimiž se snahy o hospodářskou obnovu potýkaly. Bohužel zde chybí zmínka o tzv. intelektuálních reparacích. Vhodně zvolena byla podkapitola, jež stručně přibližuje, jak se k poválečnému hospodářství stavěli sami Němci. Bylo by však namístě odkázat i na tzv. ahlenský program CDU. Co se týče

hranic mezi jednotlivými okupačními zónami, dochází autorka k závěru, že často fungovaly jako neprostupné bariéry, byť původně takto koncipovány vůbec nebyly (s. 39).

Poslední kapitola popisuje cestu ke vzniku Bizonie a první rok její existence, včetně hospodářské krize na přelomu let 1946/1947 a zhoršujících se vztahů mezi západními okupačními mocnostmi a Sovětským svazem. Právě na příkladu Bizonie P. Pšánská dokládá, že politická rozhodnutí okupačních mocností byla činěna i na základě hospodářského vývoje (s. 40). Vzhledem k zájmu, který autorka věnuje Bizonii, je škoda, že zcela opominula práce, které na IMS vznikly k hospodářskému vývoji v britské okupační zóně a jež by se s textem P. Pšánské vhodně doplňovaly. Jedná se zejména o bakalářskou práci Petry Dostálové „Britská okupační politika v Německu 1945–1947 v souvislosti s hospodářskou situací Velké Británie po druhé světové válce“ a rigorózní práci Tomáše Nigrina „Zásobování düsseldorfského obyvatelstva a britská zónová zásobovací politika 1945–1948“.

Závěrem oceňuji, že autorka využila digitální knihovnu University of Wisconsin, která jí umožnila pracovat s dobovými dokumenty, vydanými především americkou administrativou v druhé polovině čtyřicátých let 20. století.

Predloženou bakalářskou práci hodnotím stupněm velmi dobře, při zdařilé obhajobě stupněm výborně.

V Praze dne 11. června 2007

PhDr.

Lucie

Filipová

Bibliografický záznam

PŠÁNSKÁ, Petra. *Hospodářská obnova Německa v letech 1945–1947*. Praha : Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2007. 3 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Ota Konrád.

Anotace

Bakalářská práce pojednává o hospodářské obnově Německa po skončení druhé světové války. Zaměřuje se na období let 1945 až 1947. Popisuje vlastní proces hospodářské obnovy a překážky, které jí byly kladeny. Ukazuje, s jakými předpoklady Německo do poválečného období vstupovalo a jakým způsobem tyto předpoklady byly či nebyly využity. Zejména v druhé kapitole je popsáno, jak obnova probíhala v praktické rovině. V době, kdy byly vypracovány plány na rekonstrukci, stanoveny výrobní limity a zavedena restriktivní opatření, potýkaly se vojenské správy s nedostatkem základních nástrojů či s administrativními problémy. Práce se také zabývá vlivem rozdělení Německa do okupačních zón na pozdější rozpad státu. Ukazuje, jaké problémy způsobovaly hranice zón, jakým způsobem bránily obchodu mezi zónami. Popisuje názorový rozchod spojenců během roku 1946, který vyústil vznikem Bizonie k 1. lednu 1947.

Annotation

The diploma work treats of the economic reconstruction of Germany after the end of the World War II. It concentrates on the period of the years 1945 to 1947. It describes the entire process of the economic reconstruction and the problems, which the Allies had to deal with. It shows, with which advantages Germany entered the post war period and in which way these advantages were or were not utilized. Especially the second chapter describes the process of reconstruction in praxis. In the time, when the reconstruction plans were prepared, the production limits were set and the restrictions established, the military governments battled with the lack of the basic instruments or with administrative problems. The work also treats of the influence of the zonal borders on the later dividing of the German state. It shows, which problems were caused by the

zonal borders and how they interfered the interzonal trade. The work describes the gap among the Allies, which escalated by the rising of the Bizone on 1st January 1947.

Klíčová slova

Německo, hospodářství, Bizonie, okupační správa, hospodářská obnova, poválečné období

Keywords

Germany, economy, Bizone, military government, economic reconstruction, postwar period

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 18. května 2007

Petra Pšánská

Obsah

Úvod.....	7
1. Německo na prahu nového začátku	11
1.1 Čtyři okupační zóny.....	11
1.2 Mýtus Stunde Null a dědictví minulosti	15
2. Cesta obnovy	18
2.1 Průběh hospodářské obnovy v letech 1945 a 1946 na příkladu americké okupační zóny	20
2.2 Podíl Němců na hospodářské obnově a Dritten Weg	28
3. Klíčový rok 1947	31
3.1 Obnova Německa jako klíč k obnově Evropy.....	33
3.2 Nezvratnost hospodářského rozdělení	37
Závěr	39
Použitá literatura.....	41
Resumé	44
Teze bakalářské práce	45

Úvod

Z dnešního pohledu lze říct, že vítězství protihitlerovské koalice ve druhé světové válce pro spojence znamenalo novou dosud nepoznanou zkušenost a také odpovědnost za „novou Evropu“. V čele nových výzev, které tato situace přinášela, stál problém Německa, státu, který válečné hrůzy vyvolal a po jejich skončení stál na pokraji krachu. Tento moment je podle mého názoru nejen v evropských dějinách v mnoha ohledech zásadní a ojedinělý. Na základě historických zkušeností se spojenci rozhodli neřešit situaci tvrdými mírovými podmínkami a nenechali poražený stát, aby dál vedl „svůj boj“ sám. Naopak přistoupili k řešení německého problému aktivně a uchopili obnovu německého státu do svých rukou. Zvolila jsem si za téma své bakalářské práce otázku hospodářské obnovy Německa, protože právě z výše uvedených důvodů jsou toto období a tento proces pro mě zajímavé. Po zamyšlení nad problémem jsem dospěla hned k několika otázkám, které jsou s tématem spojeny.

Základní velmocenské cíle byly formulovány na poválečné konferenci v Postupimi konané během letních měsíců roku 1945. Hlavním rozhodnutím o budoucnosti Německa bylo z hospodářského hlediska spravovat zemi jako ekonomickou jednotu. Toto předsevzetí však selhalo. Proč tomu tak bylo? Byla to velmocenská politika, která ovlivňovala rozhodnutí v hospodářské oblasti, nebo naopak kroky učiněné v hospodářské oblasti měly dopad na politické rozhodování spojenců? Nakolik byl tedy hospodářský vývoj spjatý s vývojem politickým? Hlavní osou mé práce je úvaha nad samou podstatou hospodářské obnovy, nad nastavením okupačních mechanismů, a tedy nad rozdělením Německa do okupačních zón. Nakolik nakonec předznamenaly rozdělení Německa na dva státní celky je předmětem tří kapitol mé bakalářské práce. S tímto problémem jsou spjaty i otázky, zda hrály velkou roli názorové rozdíly a schopnost spolupráce mezi západními spojenci a Sovětským svazem, proč docházelo k nedodržování Postupimských dohod, a jak se to odrazilo na dalším vývoji. V neposlední řadě hraje roli hospodářský i společenský stav Německa samotného po válce, který byl možná ze strany spojenců podceněn a který chci ve své práci také popsat. Práce si tak klade za cíl ukázat i praktické aspekty rekonstrukce a problémy, na které spojenci denně naráželi. Zaměřuje se přitom zejména na americkou okupační zónu.

Popisované období jsem se rozhodla vymežit lety 1945 a 1947. Rok 1945 je jako začátek popisovaného období jasně dán koncem války. Rok 1947 jsem zvolila z toho důvodu, že tento rok je považován za klíčový hned z několika hledisek. Je to rok, kdy sloučením americké a britské zóny vznikla Bizonie, tedy větší hospodářská jednotka na území Německa, která se mohla zdát být nakročením k naplnění Postupimských dohod a konkrétním projevem snahy vytvořit z poválečného Německa hospodářsky jednotný celek a později i politicky jednotný stát. Je to rok, který znamenal změnu v postoji k obnově Německa. Za touto změnou stálo rozhodnutí začlenit Německo do Evropy a poznání, že obnova německého státu je pro budoucí vývoj evropského kontinentu klíčová. A v neposlední řadě je to rok, kdy se rozdělení Německa do dvou států stalo nezvratným, což chci ve své práci doložit. Další vývoj tento fakt jen potvrzoval.

Práce je členěna do tří hlavních kapitol, které se dále člení do podkapitol. První kapitola shrnuje hospodářské předpoklady, se kterými Německo vstupovalo do poválečné obnovy. Popisuje skutečnosti, které napomohly obnově, nebo ji naopak zabrzdily. Druhá kapitola se zabývá vlastní hospodářskou obnovou a problémy, které ji provázely a které vedly k několika hospodářským kolapsům německých okupačních zón a k rozkolu mezi spojenci. Třetí kapitola popisuje vývoj v hospodářské oblasti, který znamenal konečný názorový rozchod mezi západními spojenci a Sovětským svazem a počátek rozdělení Německa na dva státní útvary.

V přístupu k tématu jsem volila chronologickou metodu, přičemž problémům, které jsou v širším kontextu významné a zásadní se věnuji hlouběji.

Výběr literatury zabývající se vývojem v Německu po druhé světové válce je velmi široký. Ani k oblasti hospodářských dějin nebylo problémem sehnat potřebné informace. Základním dílem, které je nutné přečíst, pokud chceme studovat německé hospodářství, je kniha *Deutsche Wirtschaftsgeschichte seit 1945* z pera Wenera Abelshausera, profesora přednášejícího německé hospodářské dějiny na univerzitě v Bielefeldu. Abelshauser je autorem mnoha prací na téma německého hospodářství. Zabývá v nich na příklad významem Marshallova plánu a měnové reformy pro hospodářský zázrak v 50. letech, zmapoval i historii velkých průmyslových koncernů BASF nebo Krupp. V knize *Deutsche Wirtschaftsgeschichte seit 1945* předkládá ucelený pohled na vývoj německého hospodářství od konce druhé světové války. Velmi cenné jsou pro mě Abelshauserovy exkurzy nejen do období před válkou, ale až do éry císařství. Ukazuje se tak nutná provázanost v rámci hospodářských dějin. Problémy, ale

i výhody, které Německo po válce mělo, byly často důsledkem dřívějšího vývoje, což Abelshauser dostatečně odkrývá a vysvětluje. Tato kniha mi především pomohla poskládat si informace již dříve získané z jiných publikací. Poskytla mi ucelený obraz německého poválečného hospodářství a považuji ji za jednu ze dvou nejdůležitějších knih pro mou práci.

Tou druhou je *Die doppelte Staatsgründung* od Christopha Klessmanna. Autor se v ní zabývá vývojem v letech 1945–1949, tedy procesem, který vyústil v rozdělení Německa do dvou států. Tato práce je velmi ucelená. Klessmann se v ní snaží pokrýt všechny oblasti politického i občanského života stylem pro mě velmi čtivým. Přestože je záběr knihy široký právě z toho důvodu, že se autor snažil pokrýt pokud možno všechny oblasti vývoje v daném období, zůstává práce velmi přehlednou a srozumitelnou a plnou hodnotných informací. Hospodářské obnově je věnováno několik kapitol, ale velmi přínosné pro mě byly i ty pasáže knihy, které se netýkaly obnovy přímo, ale popisovaly na příklad situaci na trhu práce nebo v oblasti bydlení. Klessmann se hospodářskou problematikou zabývá mnohem stručněji než Abelshauser, přesto i v jeho knize se mi podařilo najít nové informace, které mi pomohly vyjasnit si nesrovnalosti.

Jelikož se v práci často zaměřuji na úlohu Spojených států, bylo pro mě zásadní dílo *The United States and the Origins of the Cold War 1941–1947* od Johna Lewise Gaddise. Jak název napovídá, hledá kniha příčiny studené války mezi Spojenými státy a Sovětským svazem. Problému Německa se autor věnuje v celé jedné kapitole. Popisy vývoje postojů Spojených států k Sovětskému svazu i k německé otázce pro mě byly velmi přínosné. Ocenila jsem zejména popsanou genezi vývoje direktivy JCS 1067, která byla klíčová pro správu americké okupační zóny v Německu až do roku 1947.

Ve své bakalářské práci využívám i publikace a dokumenty z elektronického archivu univerzity Wisconsin-Madison. Všechny tyto elektronické zdroje jsou veřejně dostupné z internetových stránek univerzity a primárně mají sloužit její akademické obci pro studium i hlubší výzkum. Digitální sbírka historických dokumentů byla na univerzitě založena v roce 2000 a stále se rozšiřuje. Jen v sekci *Německo v období rekonstrukce* je celkem 370 knih, dokumentů, bulletinů a jiných dobových prací. Dokumenty pocházejí buď přímo z archivu univerzity, nebo z veřejných knihoven po celém státě. Při vytváření digitální kolekce univerzita spolupracovala i s institucemi opatrujícími kulturní dědictví. Pro výběr prací a dokumentů do sbírky jsou stanovena

jasná kritéria, mezi která patří na příklad špatná dostupnost dokumentu standardní cestou, jeho křehkost a nebezpečí jeho poškození při běžné manipulaci, jeho využitelnost a důležitost pro výzkum studentů a jiných vědeckých pracovníků nebo to, jaký je jeho výzkumný přínos do budoucna. V neposlední řadě i to, že dosud nebyl digitalizován a není jinde dostupný online, což zaručuje, že publikace a dokumenty v této sbírce jsou skutečně ojedinělé. Rozhodla jsem se práce z této digitální kolekce využít proto, že je považuji za velmi přínosné, a instituci, která sbírku zaštiťuje, za důvěryhodnou. Knihy, které vznikly v období let 1945 až 1955 mají úplně jinou atmosféru, než publikace o několik desetiletí mladší. Stejně jako dobové dokumenty operují s fakty, které jsem jiným způsobem nemohla zjistit, a ukázaly mi zcela nový pohled na problematiku, kterou se zabývám. K některým pracem bylo třeba přistupovat velmi kriticky, protože jsou podle mého názoru poznamenány již probíhající studenou válkou. Jedná se zejména o ty, které vznikly po roce 1950. Většinou ale využívám reporty vojenské okupační správy v Německu, či hodnotící zprávy State Departmentu, které operují s holými fakty a popisují skutečnou všednodenní situaci a praktické problémy při provádění správy a obnovy v americké okupační zóně, potažmo v Bizonii. Problematický je pouze zápis bibliografické citace, protože mnohdy daná kniha či dokument neobsahuje všechny náležitosti, které má bibliografická citace obsahovat. Jedná se zejména o místo vydání, nakladatelství, či konkrétního autora.

1. Německo na prahu nového začátku

Po skončení druhé světové války stály vítězné mocnosti před zcela novým úkolem. Během dlouhých vyjednávání v průběhu války se dohodly, že agresora (tedy Německo) budou okupovat společně a že se navíc budou aktivně podílet na jeho obnově. Stál před nimi velký úkol. Německo zakusilo porážku, která byla v plném slova smyslu totální a která s sebou přinesla skutečnou zkázu Třetí říše. Tak jako válka zasáhla stát ve všech rovinách, i obnova musela být stejně rozsáhlá. Zasažovala nejen do politické, ale také do sociální a hospodářské sféry.

Hospodářská obnova se byla klíčovou. Jako problematické se však ukázalo zhodnocení reálné situace. Ačkoli měli spojenci rámcovou představu o stavu hospodářství v Německu, po válce a po zjištění skutečného stavu věcí se ukázala jako nepřesná. Poškození výrobních kapacit sice nebylo tak velké, jak se obávali, podcenili ale škody na infrastruktuře. Jaké byly v Německu výchozí podmínky pro hospodářskou obnovu má za cíl zhodnotit první kapitola celé práce. Ukazuje pouze daná fakta a nezabývá se přístupem okupantů. To je obsahem kapitoly druhé. Představuje Německo rozdělené po válce do okupačních zón a snaží se shrnout předpoklady pro poválečnou obnovu. Mezi ty patří nejen stupeň poškození v důsledku války, ale zahrnout je třeba také předválečné období. Vývoj mezi světovými válkami a zejména ve třicátých letech byl v mnohém pro poválečné období významný.

1.1 Čtyři okupační zóny

Na doporučení Evropské poradní komise¹ bylo Německo po skončení války rozděleno do okupačních zón. Až do konference v Jaltě bylo rozhodnuto o třech okupačních zónách – americké, britské a sovětské. Na této konferenci však Winston

---

¹ Evropská poradní komise (European Advisory Commission, Europäische Beratende Kommission) vznikla v roce 1943. Její vytvoření bylo schváleno na konferenci v Teheránu, když se ukázalo, že na probrání všech problémů pouhá konference nestačí. EPK se vyvinula z dosavadní vojensko-politické komise, která vznikla na Stalinův popud již v září 1943. Na následné konferenci ministrů zahraničních věcí v Moskvě v říjnu 1943 to byl britský ministr zahraničí Anthony Eden, kdo navrhl z výše zmíněné vojensko-politické komise vytvořit novou třístrannou Evropskou poradní komisi se sídlem v Londýně, která by na rozdíl od stávající komise projednávala nejen podmínky s poraženými soupeři, ale řešila by i další politické problémy, které jí spojenecké mocnosti k řešení předají. viz např. GIDDENS, John Lewis. *The United States and the Origins of the Cold War 1941–1947*. Vyd. 1. New York : Columbia University Press, 1972. s. 105–106.

Churchill prosadil ještě vznik čtvrté zóny – francouzské. Rozdělení Německa do zón bylo potvrzeno poválečnou konferencí v Postupimi.² Toto rozdělení však nemělo hrát zásadní roli.³ Podle dalších ustanovení z Postupimi mělo být Německo nadále spravováno jako hospodářský celek.

Stanovení hranic jednotlivých zón nebylo vůbec jasné. Ve Spojených státech na problém existovalo hned několik náhledů. Koncem roku 1943 zadal State Department úkol Working Security Committee. Ten měl vypracovat plán na hranice zón tak, aby všechny (tehdy ještě stále jen tři) okupační mocnosti měly přístup do Berlína.⁴ Oproti tomu názor Civil Affairs Division byl takový, že otázka hranic jednotlivých zón je otázkou čistě vojenskou. Záleží tedy jen na tom, kam až dojdou jednotlivé armády.⁵ Britové představili svůj návrh Evropské poradní komisi na začátku roku 1944. Z něj také nakonec vycházelo konečné rozdělení zón, kdy americká zóna ležela na jihozápadě Německa, britská na severozápadě a sovětská na východě. Francouzská zóna vznikla dodatečně a Sovětský svaz s jejím zřízením souhlasil za podmínky, že bude vytvořena na úkor západních zón. Berlín se stal součástí sovětské zóny, přičemž ho společně okupovaly všechny tři (posléze čtyři) okupační mocnosti.⁶

Jak píše Werner Abelshauser, naplánovala Evropská poradní komise hranice jednotlivých zón na základě vojensko-strategických a logistických úvah.⁷ Naproti tomu Klessmann uvádí, že vytyčené hranice měly převážně náhodný charakter.⁸ Z hlediska hospodářského je třeba souhlasit s Klessmannem. Ostatně to dále rozvádí i Abelshauser. Hranice byly spíše demarkačními liniemi, které měly zabránit závodění armád o výhodnější pozice pro hospodářskou a politickou kontrolu Německa.⁹

Na konferenci v Jaltě bylo rozhodnuto, že Německo bude rozděleno do čtyř zón a že se tedy na jeho okupaci budou podílet čtyři země – Francie, Sovětský svaz, Spojené státy americké a Velká Británie. Až na menší francouzskou zónu byly zbývající zóny přibližně stejně velké, přičemž každá z nich zabírala asi 30 % celkové rozlohy

---

² Probíhala od 17. července do 2. srpna 1945.

³ KLESSMANN, Christoph. *Die doppelte Staatsgründung: Deutsche Geschichte 1945–1955*. Vyd. 5. Göttingen : Bonn : Vandenhoeck & Ruprecht, Bundeszentrale für politische Bildung, 1991. s. 67.

⁴ GADDIS, John Lewis. cd. s. 109.

⁵ Tamtéž. s. 109.

⁶ Tamtéž. s. 109.

⁷ ABELSHAUSER, Werner. *Deutsche Wirtschaftsgeschichte nach 1945*. Vyd. 1. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2004. s. 60.

⁸ KLESSMANN, Christoph. cd. s. 67.

⁹ ABELSHAUSER, Werner. cd. s. 60–61.

Německa. Z charakteru rozdělení zón vyplývalo, že všechny byly závislé na dovozu některých surovin, žádná nemohla být soběstačná a důsledku toho spolu všechny byly nuceny obchodovat. Průmyslově a surovinově strategické Porúří se stalo součástí britské zóny. Ta byla také nejhustěji osídlena a počet obyvatel se zde ještě výrazně zvýšil s příchodem vyhnanců a uprchlíků ze severu Německa.¹⁰ Byl zde soustředěn strategický těžký průmysl. Podle statistik z roku 1936 na tuto oblast připadalo 87 % celkové těžby uhlí, 72 % výroby surového železa a taktéž 72 % výroby surové oceli.¹¹ Byl zde však problém s dostatkem zemědělského zboží a potravin. Sovětská zóna byla naopak převážně zemědělská. Přesto, jak píše Klessmann, se zde nedaly očekávat zemědělské přebytky.¹² Zásobení ostatních zón by bylo velmi problematické až nemožné. Na jihu byly soustředěny průmyslové oblasti – zejména Sasko. Až na hnědé uhlí však zóna trpěla nedostatkem základních surovin a byla tedy závislá na dovozu a vnitrozemském obchodě.¹³ Také americká zóna měla rozsáhlé zemědělské oblasti, také byla silně závislá na dovozu surovin. Francouzská zóna byla nejmenší, s nejmenší hustotou obyvatel a kromě průmyslové oblasti Sárška se zde nacházel jen drobný průmysl a zemědělství.

Okupační zóny v sobě nezahrnovaly oblast Berlína, tzv. *Grossberlin*, oblast Sárška, *Saargebiet*, a východní oblasti Německa – *Ostgebiete*. Ty byly původně součástí sovětské zóny, avšak Sověti je postoupili Polsku, jako náhradu za území na polském východě, které anektovali na začátku války. Tyto oblasti nebyly hospodářsky nevýznamné, a proto se kolem jejich odstoupení Polsku hodně debatovalo. Byl to především prezident Truman,¹⁴ který chtěl zachovat zóny tak, jak byly dříve určeny. Narušení, či odtržení zemědělsky významných oblastí mohlo podle něj narušit schopnost Německa splácet reparace.¹⁵ Podobný byl i postoj Velké Británie, a to jak Winstona Churchilla, tak jeho nástupce Clementa Attleeho. Podle nich byly oblasti na východě pro Německo životně důležité.¹⁶ Nicméně tato rozsáhlá zemědělská území

---

¹⁰ KLESSMANN, Christoph. cd. s. 70.

¹¹ Tamtéž. s. 70.

¹² Tamtéž. s. 67.

¹³ Tamtéž. s. 67.

¹⁴ Po smrti F. D. Roosevelta 12. dubna 1945 ho vystřídal ve funkci prezidenta Spojených států amerických.

¹⁵ ERDMANN, Karl Dietrich. *Das Ende des Reiches und die Entstehung der Republik Österreich, der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik*. Vyd. 9. München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1990. s. 62.

¹⁶ ERDMANN, Karl Dietrich. cd. s. 62.

skutečně přešla do polské správy a definitivně o nich mělo být rozhodnuto při mírové konferenci. Mírová konference s Německem však nikdy neproběhla, a tak se problém těchto území táhl až do roku 1970, kdy byla mezi Polskem a Německou spolkovou republikou uzavřena Varšavská smlouva, a Německo tyto oblasti definitivně ztratilo.

Před válkou se nacistický režim snažil o co největší soběstačnost celé země. Jednotlivé oblasti státu proto byly v některých odvětvích velmi silně provázány. Nejvíce se toto odrazilo na britské a sovětské zóně. Britská disponovala uhlím a železnou rudou, které potřebovala sovětská zóna pro svůj těžký průmysl. Naopak britská zóna trpěla velkým nedostatkem zemědělských produktů, což bylo možné kompenzovat vzájemným obchodem se Sověty. Proto byly tyto země více nakloněny myšlence spravovat Německo jako celek než Spojené státy a Francie.¹⁷

Význam zón spočíval především v tom, že byl díky nim upřesněn způsob splácení reparací. Postupimskou dohodou bylo stanoveno, že každá země bude své okupační nároky uplatňovat ve své zóně. Pouze Sovětský svaz dostával kompenzace i ze západních zón, protože ostatní spojenci uznali, že nesl velkou tíhu bojů sám.

Z dnešní perspektivy, kdy vnímáme vývoj po roce 1945 s vědomím událostí, které následovaly a vedly v konečném důsledku k rozpadu německého státu, se rozdělení Německa do zón nezdá být šťastným řešením. Jak je výše nastíněno, zóny nemohly být rozděleny rovnoměrně s ohledem na hospodářský potenciál. Ačkoli hranice mezi nimi měly mít spíš administrativní charakter, nakonec se staly významnou překážkou v obchodu, exportu, importu – jednoduše v plynulosti hospodářské výměny. Spolu se zásadou uplatňování reparací ve vlastní zóně, která nevyhnutelně přispěla k rozdílnému vývoji v jednotlivých zónách, vedlo rozdělení do zón nejprve k jejich vzájemnému odcizení, a po vzniku Bizonie ke stále výraznějšímu vzdalování západu a východu Německa. Toto nelze přičítat jen rozdílným politickým idejím okupantů, ačkoli i ty jednoznačně sehrály podstatnou roli. Na problém mezizonálních hranic a v důsledku toho i hospodářské „rozkouskování“ Německa ostatně naráží i Karl Dietrich Erdmann, když píše, že odstoupením východních oblastí Německa Polsku, rozdělením země na reparační zóny a rozdílným uplatňováním a vymáháním pravomocí bylo předznamenáno rozdělení Německa.¹⁸

---

¹⁷ ERDMANN, Karl Dietrich. cd. s. 62.

¹⁸ Tamtéž. cd. s. 66.

Německo se muselo podrobit také restriktivním opatřením, jejichž cílem bylo zničit hospodářský potenciál zneužitelný pro válečné účely. Německo tak bylo nuceno vzdát se své armády a jejího vybavení. Významně omezena, kontrolována či dokonce zrušena byla také četná odvětví průmyslu. Platil zde zákaz výroby zbraní, munice, všech válečných zařízení včetně všech typů letadel a lodí. Kontrolována byla produkce kovů, či chemikálií. Významně omezena byla výroba všech strojů a předmětů zneužitelných pro vedení války.

1.2 Mýtus Stunde Null a dědictví minulosti

Jak píše v úvodu své knihy *Deutsche Wirtschaftsgeschichte nach 1945* Werner Abelshauser, dějiny Německa po roce 1945 jsou především dějinami hospodářskými. Je to pochopitelné. Zcela zničená země byla bezprostředně po válce bez vlastního politického vedení (ve smyslu centrální vlády) a politicky tedy byla naprosto v rukou okupantů. Ti také v mnohém určovali politickou strukturu i směr obnovovaného státu, jakkoli se na západě a na východě postupovalo rozdílně. V tomto ohledu se tedy dá hovořit o novém začátku, o momentu, pro který se v němčině používá termín *Stunde Null*, tedy hodina nula. Z hospodářského hlediska ale o Stunde Null hovořit nelze. Už před koncem války, a tedy před zjištěním skutečného stavu věcí spojenci nepředpokládali, že během válečných let došlo k významnému poničení průmyslových zařízení a hospodářských kapacit jako takových. Továrny a další průmyslové objekty byly za války cílem spojeneckých náletů. Avšak po válce bylo zjištěno, jak málo úspěšné tyto vojenské akce byly. Dokonce i v roce 1944, který byl vrcholem letecké války, bylo poškozeno jen přibližně 6,5 % výrobních strojů, a z toho jen 10 % bylo dále nepoužitelných.¹⁹ V ocelářském průmyslu bylo poškozeno jen pár vysokých pecí a důležitých strojů. Totálně zničena byla jen jediná válcovna.²⁰ Přesto však došlo v důsledku leteckých útoků na Německo v roce 1944 ke zhroucení německého průmyslu. Příčinou ovšem nebylo poškození samotných průmyslových oblastí, nýbrž zničení infrastruktury. *Luftkrieg*²¹ totiž mnohem více zasáhla civilní osídlení a dopravní

---

¹⁹ ABELSHAUSER, Werner. cd. s. 68.

²⁰ Tamtéž. s. 68.

²¹ Letecká válka.

system – asi sedmkrát víc než průmyslové oblasti.²² Plynulost surovinových dodávek tím byla narušena a bylo to znemožnění dopravy uhlí z Porúří, které stálo za zhroutilím německého průmyslu.²³ Ostatně s katastrofálním stavem infrastruktury se potýkali i spojenci během okupace, jak o tom hovoří druhá kapitola této práce. Svůj cíl tedy bombardování nakonec splnilo. Co ovšem stálo za tak malou úspěšností při zasahování vytyčených cílů? Proč německé továrny přežily bombardování s tak malými újmami?

Zásadním problémem byla obtížnost zaměřit pozemní cíle ze vzduchu. Nepříznivé počasí spojené se špatnou viditelností velmi snižovalo přesnost bombardování. Dokladem toho může být například bombardování z března 1943, které se naprosto nedotklo essenského koncernu Krupp, ačkoli ten stál na seznamu cílů RAF.²⁴ Další příčinou bylo také to, že Němci přesouvali své výrobní haly do podzemí. Strategická výroba pak z těchto důvodů zůstala po spojeneckých náletech často naprosto netknutá. A v neposlední řadě je zde i neúspěšnost cílená. V době, kdy už bylo jasné, jak bude poválečná obnova Německa probíhat, přestávalo být žádoucí likvidovat hospodářské cíle, které, místo aby mohly být využity k nastartování poválečné obnovy, by samy musely procházet rozsáhlou a nákladnou rekonstrukcí doprovázenou velkými dodávkami z okupujících zemí.

Bylo by chybou zapomínat na to, že německý průmysl, stejně jako celé hospodářství, měl po válce na co navazovat. U německého hospodářství fungovala jistá setrvačnost.²⁵ Již v dobách německého císařství získalo výhodné výchozí podmínky a meziválečný vývoj stejně jako válka samotná položily základy, na kterých se po skončení války dalo dobře stavět. Zejména 30. léta jsou považována za období hospodářského zázraku. Vydatně k tomu přispěla politika nacionálních socialistů, která byla v hospodářské i ekonomické oblasti Německu prospěšná. Vyřešila problém masové nezaměstnanosti, zavedla pracovní programy a veřejně prospěšné práce, jako třeba tolik potřebnou výstavbu komunikací. S blížící se válkou a potřebou zvyšovat produkci se v tomto období dostaly ke slovu také postupy a metody, které ve dvacátých letech na svou šanci čekaly marně. V roce 1923 byl v Německu publikován životopis Henryho Forda. Jeho inovativní metody ve výrobě, které se rychle prosadily v USA, se ale

---

²² ABELSHAUSER, Werner. cd. s. 69.

²³ ABELSHAUSER, Werner. cd. s. 69.

²⁴ Tamtéž. s. 68.

²⁵ Tamtéž. s. 33–34.

v Německu šířily pomalu. Ještě ve dvacátých letech došlo k menším pokusům o prosazení pásové výroby. Avšak až hrozící válka a její skutečný nástup urychlily jejich zavedení do praxe. Ačkoli byli Němci ve srovnání s Američany v této oblasti pozadu, náskok se jim dařilo rychle zmenšovat. Nejpozději na konci roku 1943 už dosahovali srovnatelné technické i organizační úrovně.²⁶ V roce 1944 se německé hospodářství na krátkou dobu nacházelo na vrcholu své produktivity. Pak ovšem zasáhla letecká válka a zásobovací krize a německé hospodářství se zhroutilo. Jak je ale již nastíněno výše, samotného průmyslu a jeho produktivní schopnosti se válka nijak podstatně nedotkla. Říká se, že válka urychlí vývoj v oblasti techniky, průmyslu a vůbec hospodářství až o několik desítek let. V případě Německa to jednoznačně platí. Bylo to válečné plánování, válka samotná i následná hrozba porážky, které přispěly k zavádění inovativních metod jak ve výrobě, tak v řízení hospodářství. Ačkoli se hospodářství nemohlo během války rozvíjet tak, aby v něm Němci dosáhli zásadní převahy, podařilo se ho slibně nastartovat. V hospodářské oblasti tedy rozhodně nelze mluvit o *Stunde Null*.

Během nacistické éry byl dán Německu do vínku ještě jeden předpoklad pro úspěšnou obnovu po válce. Tím byl dostatek kvalifikovaných pracovních sil, které byly po roce 1945 nedocenitelné. V roce 1938 byl totiž vydán zákon *Reichschulgesetz*, který zahájil reformu v oblasti odborného vzdělání, po které odbory volaly už od dvacátých let. Tato červencová reforma byla pro poválečný vývoj velmi zásadní. Na jejím základě od roku 1938 získali tříleté odborné vzdělání téměř všichni mužští studenti a i velké procento dívek. Tito lidé se pak stali ohromným rezervoárem kvalifikované pracovní síly, tolik potřebné při poválečné obnově.

---

²⁶ ABELSHAUSER, Werner. cd. s. 49.

2. Dalším přínosem válečného hospodářství s obdobnými dopady je efekt, který Abelshauser nazývá *learning by doing*.²⁷ Odliv mužů na frontu způsobil, že do hospodářské výroby v zázemí musely být nasazovány ženy i děti nebo jiné neodborné osoby.²⁸ Tyto nekvalifikované síly se potřebné naučily přímo v praxi. Ačkoli během války bylo jejich zapojení přímo do výrobní praxe hodnoceno spíše jako negativní, po válce mohly být efektivně zapojeny do pracovního procesu.

---

²⁷ Tamtéž. s. 50.

²⁸ A také cizinci v rámci nucených prací, tzv. *Zwangsarbeiter*. Ty však v tomto případě nelze zohledňovat, protože po skončení války Německo opustili.

Cesta obnovy

Střet spojenců s realitou v poválečném Německu byl krušný. Přestože američtí plánovači předpokládali, že okupanti v Německu naleznou intaktní politickou i ekonomickou strukturu, která bude schopná sloužit jejich potřebám,²⁹ opak byl pravdou. Deník Richarda E. Berlina, který byl v červenci roku 1945 vyslán americkým War Departmentem do Evropy, zachycuje všednodenní realitu poraženého státu. Popis navštívených měst autor obvykle začíná slovy *badly hit*, *badly damaged* nebo *totally destroyed*. Podobně se vyjadřuje o průmyslových zónách, které viděl. Deník ale zároveň ukazuje, že obnova začala takřka okamžitě. Už dva měsíce po válce probíhaly obnovovací práce na německých továrnách³⁰ a okupanti se ve spolupráci s Němci pomalu snažili postavit zemi na nohy a zprovoznit co nejdříve alespoň základní odvětví hospodářství nutná k fungování a přežití země.

Jednotlivé okupační mocnosti měly své představy jak v Německu postupovat. Spojené státy s konkrétními plány dlouho otálely. Prezident F. D. Roosevelt se vyjádřil v tom smyslu, že nerad rozhoduje o takových záležitostech v zemi, kterou Spojené státy dosud neokupují.³¹ Přesto už nejpozději od roku 1943³² byly zpracovávány instrukce, které měly pomoci v počátcích okupace Německa. Hlavní regulí na americké straně byla direktiva JCS 1067, kterou společně vypracovali zástupci State, War a Treasury Departmentu.³³ Dokončena byla 23. září 1944.³⁴ V dubnu 1945, kdy už byl konec války jen otázkou času, byla předána generálu Eisenhowerovi. Tato direktiva doznala své finální podoby až za prezidenta Trumana 11. května 1945. Shrnovala zásady americké okupační politiky v Německu. Vedle rozsáhlé denacifikace a demilitarizace se široce zabývala otázkou německého průmyslu a hospodářství vůbec. Zaváděla restriktivní opatření v oblasti těžkého průmyslu, omezení výroby, u některých odvětví hovořila přímo o likvidaci. V otázkách týkajících se německého hospodářství vycházela

---

²⁹ GADDIS, John Lewis. cd. s. 117.

³⁰ BERLIN, Richard E. *Diary of a flight to occupied Germany, July 20 to August 27, 1945*. [online]. 1945. s. 41. [cit. 2007-04-16]. Dostupné z www: <<http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/History.Flight>>.

³¹ GADDIS, John Lewis, cd. s. 113.

³² Tamtéž. s. 105.

³³ Tedy ministerstev zahraničí, války a financí.

³⁴ GADDIS, John Lewis. cd. s. 122.

z Morgenthauova plánu.³⁵ Přímo Henry Morgenthau si o direktivě poznamenal do svého deníku: „Doufám, že v tom někdo nepozná Morgenthau Plan.“³⁶

Spojenecká konference, která měla učinit tečku za dlouhou válkou a vyřešit sporné otázky, které válka přinesla, se konala v Postupimi od 17. července do 2. srpna 1945. Z hospodářského hlediska přinesla zásadní rozhodnutí, které hovořilo o nutnosti spravovat Německo jako jeden hospodářský celek. S ohledem na tento bod závěrečného protokolu měly být činěny pozdější rozhodnutí a tento bod měly mít pravomocné orgány rozhodující v otázkách týkajících se Německa vždy na paměti.

Podle výstupů z konference měl být podporován rozvoj mírového průmyslu a zemědělství. Splácení reparací mělo nechat Němcům dostatek prostředků, aby mohli samostatně fungovat bez vnější pomoci. Důležitý byl také bod o zřízení centrálních německých administrativních oddělení v čele s ministry pro odvětví financí, dopravy, komunikací, zahraničního obchodu a průmyslu, která měla fungovat, dokud nebude ustavena celoněmecká vláda.

Správu nad Německem převzaly k 5. červenci 1945 jednotlivé okupační státy. Aby byl zajištěn rovnoměrný vývoj okupačních zón, byla vytvořena Spojenecká kontrolní rada, kde spolu zasedali vojenští velitelé jednotlivých okupačních zón. Pro hospodářské účely byl při Spojenecké kontrolní radě zřízen Ekonomický direktorát. Také na jeho půdě se scházeli zástupci všech čtyř okupačních mocností spolu s rozsáhlým pomocným aparátem a řešili zásadní i všednodenní otázky hospodářského vývoje Německa. Direktorát se dělil do sedmi výborů pro – potraviny a zemědělství, průmysl, administrativu, obchod, kontrolu koncernu I.G. Farben, pohonné hmoty a pro likvidaci německého válečného potenciálu. Direktorát se scházel několikrát do měsíce. Jen za první rok jeho existence se uskutečnilo celkem 58 setkání.³⁷

---

³⁵ Plán poválečné obnovy Německa, který vypracovalo americké ministerstvo financí pod vedením Henryho Morgenthaua. Plán počítal s totálním zničením německého průmyslu a přeměnou Německa na zemědělský stát.

³⁶ GADDIS, John Lewis. cd. s. 131.

³⁷ MILITARY GOVERNOR. *A year of Potsdam : The German economy since the surrender*. [online]. 1946. s. 19. [cit. 2007-04-20]. Dostupné z www: <http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/History.YearPotsdam>.

2.1 Průběh hospodářské obnovy v letech 1945 a 1946 na příkladu americké okupační zóny

Jasným cílem poválečné okupační politiky velmocí bylo zajistit, aby se Německo již v budoucnu nemohlo stát hrozbou pro světový mír. To úzce souvisí s průmyslovým potenciálem Německa i s jeho zdroji nerostných surovin. Proto bylo už před koncem války rozhodnuto o nutnosti kontroly německého průmyslu, o jeho dekartelizaci, o kontrole těžby důležitých nerostných surovin a o demontážích takových průmyslových zařízení, která slouží výlučně pro válečné účely. V americké okupační zóně se právě demontáže staly jedním z prvních a rozhodných kroků tamní vojenské správy. Bylo vytypováno celkem 24 průmyslových podniků, jejichž produkce (kuličková ložiska, letadlové motory, výbušniny, granáty apod.) sloužila jednoznačně k válečným účelům. Tyto podniky byly určeny k okamžité demontáži a následné totální destrukci za pomoci výbušnin.³⁸ Demontované tovární vybavení bylo v rámci dohod z Postupimi určeno Sovětskému svazu.³⁹ Vytypování příslušných průmyslových objektů nebylo vůbec snadné. Strategické podniky, které sloužily potřebám války, byly rozesety po celé zemi, schovány ve skalách, v lesích, ale i pod zemí, nebo byly maskovány v továrnách, které primárně nesloužily pro válečnou produkci.

Celkem bylo na konto reparací až do 1. srpna 1946 vybráno 156 továren.⁴⁰ Jejich demontáže probíhaly podle dohod z Postupimi i podle americké direktivy JCS 1067 až do 4. května 1946, kdy zástupce vojenského velitele americké zóny vydal příkaz k jejich zastavení. Jak totiž popisuje dokument americké okupační správy hodnotící německou ekonomiku po prvním roce okupace, začaly se projevovat rozpory mezi realitou a dohodnutými ustaveními na Postupimské konferenci.⁴¹ V březnu 1946 byl

všemi

---

³⁸ *A year of Potsdam*. cd. s. 35–37.

³⁹ Protože Sovětský svaz nesl největší tíhu bojů druhé světové války, byly mu kromě reparací z jeho vlastní zóny přiznány i reparační náhrady ze západních zón. Měly tvořit 15 % použitelného a kompletního průmyslového vybavení zejména z oblasti metalurgického, chemického a strojírenského průmyslu. Vybavení mělo být vyměněno za stejnou hodnotu potravin, uhlí, potaše, zinku, stavebního dřeva, hliněných výrobků, naftových produktů a jiného zboží, které bude sjednáno. viz např. Potsdamer Abkommen.. In. NATHAN, Hanelore. *Dokumente zur Deutschlandpolitik*. 2. Reihe, Band 1, Die Konferenz von Potsdam. 1. Drittelband / Bearbeitet von Gisela Biewer. Frankfurt am Main : Metzner, 1992. s. 2112.

⁴⁰ *A year of Potsdam*. cd. s. 35.

⁴¹ Tamtéž. s. 45.

čtyřmi okupujícími zeměmi schválen plán rekonstrukce,⁴² který upřesňoval hospodářskou politiku spojenců na území celého státu. Plán předpokládal, že bude Německo spravováno jako hospodářský celek, a na základě tohoto předpokladu i stanovil rozsah a rychlost demontáží. Chybějící produkční kapacita konkrétně v americké zóně měla být nahrazována dodávkami z ostatních zón. Z rozhodnutí demontáže dočasně pozastavit lze tedy usuzovat, že problém hospodářské výměny mezi jednotlivými zónami už byl na jaře roku 1946 hmatatelný, což ostatně naznačuje i zmíněný dokument.⁴³ O problému plynulosti hospodářské výměny se zmiňuje i Christoph Klessmann, když poukazuje zejména na administrativní překážky.⁴⁴ Demontáže ovšem byly záhy obnoveny (již 28. června téhož roku), ačkoli se nyní vztahovaly jen na továrny s označením *war plants*,⁴⁵ které z původního počtu 156 podniků určených k likvidaci tvořily „pouhých“ 98.

Reparační plán a úroveň německého hospodářství v souladu s berlínským protokolem

Reparační plán měl za úkol dát konkrétní podobu ustanovením z Postupimi týkajícím se hospodářství a nastavit reparační mechanismus a hodnoty hospodářské produkce tak, aby byla zachována odpovídající životní úroveň v okupované zemi. Při osmiměsíční práci na plánu před sebou měli experti tři hlavní zásady – Německo už se nikdy nesmí stát válečnou hrozbou pro sousední státy, součástí reparací jsou i průmyslové demontáže a proces demontáží se nesmí dotknout životního standardu Němců.

Práce na dokumentu byly zahájeny už v červenci roku 1945 a dokončen a schválen zástupci všech okupačních mocností byl o osm měsíců později – 26. března 1946. Vycházel ze čtyř základních předpokladů. Klíčový předpoklad se týkal spravování Německa jako hospodářského celku. Zonální hranice jako překážka volnému pohybu

---

⁴² The Plan For Reparations And The Level of Postwar German Economy in Accordance With The Berlin Protocol.

⁴³ *A year of Potsdam*. cd. s. 45.

⁴⁴ KLESSMANN, Christoph. cd. s. 46.

⁴⁵ Tedy továrny sloužící výlučně válečným účelům.

produktů a ostatně i osob a kapitálu ovšem později znamenaly, že se plán stával neefektivním.

Pro potřeby nastavení konkrétních limitů v produkci byla průmyslová odvětví rozdělena do několika skupin. V první skupině se ocitla odvětví, která byla v německém hospodářství naprosto eliminována a nahrazena dovozem. Byla to odvětví, která slouží výhradně k válečným účelům.⁴⁶ Do druhé skupiny spadala taková průmyslová odvětví, která sice byla zneužitelná pro válečné účely, ale zároveň byla potřebná i v době míru. Na ta byly uvaleny výrobní limity, produkce byla omezena natolik, aby dostačovala výlučně jen nutnému životnímu standardu.⁴⁷ Takže na příklad produkce osobních motorových vozidel byla omezena na 16 % stavu z roku 1936.⁴⁸ Jako prevence případného rozvoje zakázaných odvětví průmyslu byla omezena i produkce elektrického proudu, a to na 40 % stavu z roku 1936.⁴⁹ Třetí skupinou byla odvětví, která slouží výlučně pro rozvoj mírového hospodářství. Ta byla podporována a v rámci ostatních restriktivních opatření se mohla svobodně rozvíjet. Šlo zejména o stavební průmysl a průmysl stavebních materiálů,⁵⁰ ale také o těžbu uhlí a textilní nebo papírenský průmysl.⁵¹

Spolu s omezením výroby muselo samozřejmě dojít i k omezení exportu. Jeho struktura se tak oproti roku 1936 logicky změnila. Byl omezen zejména vývoz chemických produktů a k navýšení došlo hlavně ve vývozu uhlí, koksu, potaše⁵² a spotřebního zboží jako je kůže, textil, sklo, papír apod.⁵³

Už během plánování bylo jasné, že existuje spousta faktorů, které mohou ve výsledku ovlivnit účinnost plánu. Šlo především o schopnost

---

⁴⁶ Týkalo se celkem výroby čtrnácti konkrétních produktů: syntetická guma, benzín, čpavek, kuličková a válečková ložiska, některé nástroje těžkého strojírenství (heavy machine tools), těžké tahače (heavy tractors), hliník, hořčík, berylium, vanad, radioaktivní materiály, vybavení na přenos radiových vln a specifické chemické produkty; viz *A Year of Potsdam*. cd. s. 26.

⁴⁷ Týkalo se metalurgického, strojírního a chemického průmyslu, viz *A Year of Potsdam*. cd. s. 26.

⁴⁸ Nastavované limity výroby, importu a exportu byly vždy vztahovány k hodnotám z roku 1936 a měly být dosaženy v roce 1949. Výjimku tvořila celková úroveň hospodářství, která měla ve výsledku tvořit 50 až 55 % úrovně z roku 1938; viz *A Year of Potsdam*. cd. s. 32.

⁴⁹ *A year of Potsdam*. cd. s. 30.

⁵⁰ S výjimkou cementu, který spadl do první skupiny a jehož výroba byla zcela zakázána.

⁵¹ *A Year of Potsdam*. cd. s. 30.

⁵² až na 122 %, *A Year of Potsdam*. cd. s. 32.

⁵³ až na 109 %, Tamtéž. s. 32.

Němců přizpůsobit se novému chodu v průmyslu, zavádění nových metod, zahraniční obchod a také úroveň obchodní výměny mezi jednotlivými zónami, která se v květnu 1946 ukázala jako nedostatečná.⁵⁴

Zotavení průmyslu ale naráželo i na jiné překážky, než byly zonální hranice a zavedená restriktivní opatření. Jako hlavní lze uvést tři problémy – závažné poškození infrastruktury, nedostatek pracovních sil a nedostatek v dodávkách uhlí.

Během nacistické éry se podařilo v Německu vybudovat vynikající dopravní síť, a především síť silniční a dálniční. Po válce byl ale stav infrastruktury katastrofální. Zejména ke konci války byla vystavena systematickému bombardování. O jejím stavu výmluvně hovoří čísla: jen v britské zóně bylo na 13 000 km dopravních cest, po válce však bylo sjízdných pouhých 1000 km.⁵⁵ Problém se týkal nejen pozemních komunikací, ale i vodních cest, které byly zataraseny sutinami a vraky lodí. Řeky se navíc často stávaly obtížně překročitelnou hranicí, jelikož během války byly mnohé mosty zničeny ať už spojeneckými silami, nebo Němci samotnými. Z mostů přes Rýn zůstal po válce stát jediný.⁵⁶ Obnova dopravních tepen proto byla jedním z prvních problémů, které začali spojenci řešit, aby vůbec bylo možné zajistit zásobování obyvatel a okupačních armád, ale i továren potřebnými surovinami. Většina dopravy se uskutečňovala prostřednictvím železnice. Tento stav byl ale nedostačující a nemohl vyvážit chybějící kapacity pozemní dopravy. To se palčivě odrazilo zejména na nedostatečných dodávkách uhlí, které bylo stěžejní jak pro udržení průmyslové produkce, tak pro život civilního obyvatelstva. Nakolik byl problém dodávek uhlí zásadní a nakolik si tento problém uvědomovali jak oficiální zástupci okupujících mocností, tak i civilní obyvatelé, ukazují záznamy v deníku Richarda E. Berlina. Ten hovořil o problému dodávek uhlí s generálem Williamem B. Draperem, který zasedal za americkou stranu v Ekonomickém direktorátu při Spojenecké kontrolní radě. Podle něj dodávky vázly zejména v důsledku nepoužitelnosti vodních cest, přes které se dříve realizovalo celých 30 % dodávek. Navíc byl v dolech nedostatek pracovních sil. Na

---

⁵⁴ viz výše.

⁵⁵ KLESSMANN, Christoph. cd. s. 48.

⁵⁶ Tamtéž. s. 48.

hornických pracech v Porúří⁵⁷ se dříve podílelo 400 tisíc horníků. Z nich ale celých 75 % tvořili pracovníci nasazení v rámci nucených prací, kteří z dolů po konci války odešli. V srpnu 1945 tedy těžba v Porúří fungovala z pouhých 10 %⁵⁸ a generál se obával, že v zimních měsících nemohou být žádné dodávky uhlí z Porúří očekávány.⁵⁹

Nedostatek pracovních sil se neodrážel jen v hornickém průmyslu, ale byl patrný ve všech specializovaných odvětvích. Ačkoli Werner Abelshausen uvádí, že tento nedostatek byl zmírněn předválečnou reformou odborného školství a během války zaměstnáváním původně nekvalifikovaných lidí, kteří získali potřebné dovednosti přímo v praxi,⁶⁰ dobové dokumenty ukazují, že tyto skutečnosti napomohly zmírnit problém jen částečně. Nedostatek pracovních sil byl zjevný už v létě a hlavně na podzim roku 1945. Kromě zmíněného hutního průmyslu šlo především o průmysl stavební, který se stal vzhledem ke zničení obytných ploch v Německu a blížící se zimě prioritním. V tomto odvětví chybělo více než 400 tisíc kvalifikovaných pracovníků. Abelshausenem zmiňovaná reforma skutečně zvýšila počet kvalifikovaných pracovníků. Byla ale zavedena už s ohledem na chystanou válku, a proto i obory, ve kterých se nové pracovní síly školily, spadaly hlavně do válečného průmyslu. Proto po válce existovala nadmíra vysoce kvalifikovaných pracovníků z oblasti těžkého průmyslu. Jejich počty byly ještě zvýšeny v souvislosti s omezeními, která byla na těžký průmysl uvalena.⁶¹ Spojené státy proto chtěly využít vlastních zkušeností ze začátku druhé světové války, kdy bylo potřeba přeškolit velké počty pracovníků pro potřeby válečného průmyslu. Hodlaly proto využít jednoho již prověřeného programu – Job Instructor Training, který se zdál být přesně tím, co bylo potřeba v Německu roku 1945.⁶² Snaha uvést tento rekvalifikační program do praxe však narážela na administrativní bariéry a na nedostatky ve správě. Jelikož byl v rámci zásady spravování Německa jako jednoho hospodářského celku program plánován pro celé Německo, bylo nutné zřídit

---

⁵⁷ Hlavní zásobárna černého uhlí pro Německo se nacházela v britské okupační zóně.

⁵⁸ BERLIN, Richard E. cd. s. 82.

⁵⁹ Vzhledem k tomu, že vodní cesta po Rýnu byla zprovozněna již na konci srpna 1945 a zima 1945/1946 byla relativně mírná, podařilo se toto období zdárně přečkat. Krize se však dostavila na začátku léta 1946 a ještě důrazněji v zimních měsících 1946/1947.

⁶⁰ viz první kapitola.

⁶¹ MCCARTHY, John J. *Development of supervisors in German industry; introduction of training within industry „J“ programs*. [online]. Berlin: Office of Military Government for Germany (U.S.), Manpower Division, 1949. s. 2. [citováno 2007-16-04]. Dostupné z www: <<http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/History.VisitSeriesNo5>>.

⁶² Tento program měl učít americké odborníky jak vést německé pracovníky, jak je motivovat k dobrým výsledkům, jak je učít a zejména jak své vlastní schopnosti předat co nejpřesněji a nejrychleji, aby byl program co možná nejefektivnější a žák pochopil svou práci hned napoprvé.

celonárodní instituci, která by celou akci zaštiťovala a zajišťovala. Chyběly ale celoněmecké orgány, které by mohly podobnou věc podpořit a schválit. Plán byl proto odsunut a spuštěn až v srpnu roku 1948.⁶³

I zemědělství, které bylo ze strany spojeneckých mocností podporováno, naráželo na limity spjaté se stavem země po válce. V primárním sektoru naráželo Německo na své hranice už před válkou. Nepodařilo se je překonat ani striktní zemědělskou politikou nacistů, kteří se snažili znásobit produkci na maximum používáním hnojiv a technického vybavení. Přesto muselo Německo stále 20 % celkové potřeby jídla a krmiva pro dobytek dovážet.⁶⁴ Ztrátou území za hranicí Odra/Nisa navíc přišlo Německo přibližně o 25 % svých zemědělských oblastí, které byly schopny vyprodukovat obživu pro čtyři miliony lidí.⁶⁵ Ačkoli americké autority tehdy vinily Sověty z tohoto neuváženého kroku,⁶⁶ který podle nich vedl k potravinovým problémům v západních zónách,⁶⁷ Christoph Klessmann podotýká, že ačkoli se v této oblasti nacházely velké zemědělské plochy, nebyly zisky z nich tak velké, jak se často předpokládá.⁶⁸ Ani tyto oblasti by tedy nedokázaly zajistit výživu celého Německa, což je patrné i z výše uvedených čísel hovořících o rozsahu nutného dovozu. Přesto však byla ztráta zemědělsky strategických území citelná a musela být nahrazena jiným způsobem.

Nedostatek zemědělských ploch byl značný. V americké zóně připadaly na osobu přibližně tři čtvrtě akru zemědělské půdy. Pro srovnání ve Spojených státech to bylo akrů sedm.⁶⁹ Už od počátku proto byla snaha spojenců naměřena směrem k maximalizaci výnosů zemědělských ploch. Nedostatek zemědělských produktů byl však přesto citelný a musel být vyvažován značným importem.

Potravinové dodávky byly realizovány na příklad prostřednictvím UNRRA⁷⁰ nebo později prostřednictvím GARIOA.⁷¹ Kvalitu potravin a transparentnost jejich distribuce lze ale označit jako spornou. Dá se tak usuzovat z prohlášení Johannese

---

⁶³ MCCARTHY, John J. cd. s. 2–3.

⁶⁴ *A Year of Potsdam*. cd. s. 50.

⁶⁵ Tamtéž. s. 50.

⁶⁶ Tedy postoupení východních oblastí, tzv. *Ostgebiete*, Polsku.

⁶⁷ *The United States and Germany 1945–1955*. cd. s. 18.

⁶⁸ KLESSMANN, Christoph. cd. s. 67.

⁶⁹ *A Year of Potsdam*. cd. s. 50.

⁷⁰ United Nations Relief and Rehabilitation Administration, zajišťovala pomoc zejména pro uprchlíky a tzv. displaced persons.

⁷¹ Government Appropriations for Relief in Occupied Areas, program spojených států, který po roce 1946 fungoval nejen v Německu, ale také v Rakousku a Japonsku.

Semmlera, předchůdce Ludwiga Erharda na postu předsedy pro hospodářské záležitosti (už v rámci fungující Bizonie), který dodávanou pomoc označil za *Hühnefutter*, tedy krmení pro kuřata. V rámci tohoto programu totiž mohli američtí farmáři prodávat svoje přebytky za tržní ceny, ačkoli už nebyly vhodné pro lidi.⁷² Z dřívější doby je vypovídající záznam z již několikrát citovaného deníku Richarda E. Berlina hovořící o neprůhledném nakládání UNRRA s penězi amerických daňových poplatníků. Podle něj by se i o potravinové dodávky pro uprchlíky a vyhnance měla starat přímo armáda, nebo červený kříž.⁷³ Dodávky potravin pro německé civilní obyvatelstvo zajišťovala v americké okupační zóně přímo americká armáda. Přesto se i tady odrážely problémy spojené především s potížemi v dopravním spojení. Americká okupační správa proto považovala za jednu ze svých priorit obnovení potravinového průmyslu. Dodávky uhlí směřovaly do tohoto sektoru přednostně.

Primárně byly obnovovány továrny, které dodávaly či zpracovávaly potraviny s vysokou kalorickou hodnotou. Stejně hledisko bylo důvodem, proč byl kladen důraz na pěstování brambor a cukrové řepy. V oblasti pěstování obilí byla snaha namířena k tomu, aby už v roce 1946 bylo dosaženo výnosu ze sklizně z let 1937–1938, což představovalo nejvyšší zisky a maximální využitelnost agrárních ploch v Německu za poslední roky. Zajímavá je i mediální⁷⁴ kampaň vedená se snahou podpořit obyvatelstvo v zakládání malých soukromých zahrádek. Úspěch této kampaně dokládá vznik asi 200 000 nových zahrádek jen do léta roku 1946.⁷⁵

Snaha navýšit zemědělskou i průmyslovou produkci narážela na problémy s vybavením. V rybářském průmyslu byl nedostatek textilních vláken potřebných pro rybářské vybavení, i sudů na ulovenou kořist, a opět i zde se naráželo na nedostatek uhlí.⁷⁶ V zemědělství bylo problematické zvyšování výnosů vzhledem k akutnímu nedostatku hnojiv, jejichž produkce byla v Německu omezena. Na zemědělské produkci se v Německu velkou částí podíleli malí farmáři, kteří své pozemky obhospodařovali ručně. Potýkali se ovšem s chybějícími ručními nástroji, které obstarat bylo téměř nemožné. Větší producenti zase naráželi na malý počet zemědělských strojů, jejichž výroba byla zejména v posledních třech letech války omezena. Kvůli značnému

---

⁷² GRÜNBACHER, Armin. *Reconstruction and Cold War in Germany: Kreditanstalt für Wiederaufbau*. Hampshire : Ashgate, 2004, s. 59.

⁷³ BERLIN, Richard E. cd. s. 66.

⁷⁴ Tedy rozhlasová a tisková.

⁷⁵ *A Year of Potsdam*. cd. s. 62.

⁷⁶ Tamtéž. s. 62.

nedostatku kovů se dokonce potřebné stroje vyráběly ze dřeva.⁷⁷ S obtížemi se ovšem dařilo problémy postupně řešit, což lze přičíst i zřízení *Länderrat*⁷⁸ v americké zóně již v listopadu roku 1945. V rámci administrativních oddělení rady fungovalo i oddělení pro potraviny a zemědělství. V důsledku problematické potravinové situace na jaře roku 1946 byl zřízen i institut komisaře pro potraviny a zemědělství. Tím se v této oblasti značně urychlila distribuce, jelikož komisař ke svému jednání nepotřeboval souhlas vojenské správy. Proces výroby, uskladnění a distribuce domácí i importované produkce byl v jeho pravomoci.⁷⁹

V červenci roku 1946 však došlo k téměř úplnému kolapsu hospodářství, který se projevil ve značném rozsahu právě zejména v oblasti distribuce potravin a zemědělských výrobků. Důvody jsou nasnadě a již byly nastíněny v předchozím textu. Byly jimi neorganizovaná těžba, nedostatek pracovních sil, problém s obstaráváním pracovních nástrojů, problém v dopravě způsobený velkým narušením dopravních sítí, problém plynulosti hospodářské výměny přes zonální hranice a v neposlední řadě problém s německými úřady, které zajišťovaly a kontrolovaly produkci a distribuci. Fungovaly jen na okresní úrovni, pokud vůbec.⁸⁰

Na přelomu jara a léta 1946 se v Paříži konala konference ministrů zahraničních věcí okupačních mocností. Státní sekretář Spojených států James F. Byrnes zde předpověděl vývoj následujících měsíců, když prohlásil, že Německo je spravováno ve čtyřech oddělených částech, kde je pohyb lidí a obchod omezenější, než mezi nezávislými zeměmi. Žádná ze zón, podle jeho slov, není soběstačná a hrozí hospodářské paralyzování Německa. Doporučoval urychlené zřízení centrálních administrativních orgánů, které by zabezpečily naplnění postupimských dohod. Zdůraznil nutnost zabezpečit mezi zónami volný obchod a vyvážený systém dovozu a vývozu.⁸¹ Reakce ostatních mocností byly rozdílné. Britové okamžitě souhlasili, Francie souhlasila za podmínky, že Sársko bude ze společné jurisdikce vyjmuta, a sovětská strana nastíněný postup odmítla. Byrnes poté prohlásil, že Spojené státy odmítají převzít zodpovědnost za hospodářskou paralyzaci Německa, a vyjádřil

---

⁷⁷ *A Year of Potsdam*. cd. s. 67–68.

⁷⁸ Zemská rada.

⁷⁹ *A Year of Potsdam*. cd. s. 53.

⁸⁰ Tamtéž. cd. s. 52.

⁸¹ DEPARTMENT OF STATE, United States. *The United States and Germany, 1945–1955*. [online]. Washington : U.S. Government Printing Office, 1955. s. 15. citováno [2007-16-04]. Dostupné z [www:<http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/History.USandGermany>](http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/History.USandGermany).

odhodlání své země spojit se ve spolupráci s jakoukoli zónou, která projeví zájem, aby byl naplněn hlavní bod postupimských jednání – správa Německa jako hospodářsky jednotného celku.⁸² Tento posun americké politiky byl Byrnesem potvrzen ještě o několik měsíců později v září 1946 během jeho projevu ve Stuttgartu, který je z hlediska dalších událostí považován za klíčový, ačkoli nikoli nepředvídatelný či dramatický.⁸³ Podrobnější náhled na tuto Byrnesovu řeč a zejména její dopad na situaci v Německu a další vývoj jsou již předmětem třetí kapitoly.

2.2 Podíl Němců na hospodářské obnově a *Dritten Weg*

V rámci Kontrolní radou uložené hospodářské kontroly a jejího udržování, má být v Německu vytvořen správní aparát a od německých orgánů bude vyžadováno, aby samy tuto kontrolu vyhlášovaly a prováděly, pokud to bude možné. Takto by měl být německý národ doveden k zodpovědnosti za provádění této kontroly a jakékoli selhání bude jen na něm. Jakákoli německá kontrola, která by byla v rozporu s cíly okupace, bude zakázána.⁸⁴

Tolik protokol z postupimské konference k zodpovědnosti Němců.

Dále je podstatný ještě předcházející bod protokolu hovořící o tom, že spojenecké kontroly mají být na německé hospodářství uloženy jen v nezbytné míře potřebné k dosažení dále vyjmenovaných bodů, jako je třeba zajištění programů průmyslového odzbrojení, demilitarizace, reparací, nebo zajištění spravedlivého rozdělování nezbytného zboží mezi jednotlivé okupační zóny tak, aby v celém Německu bylo vytvořeno vyrovnané hospodářství a snížena potřeba dovozu, apod.⁸⁵

---

⁸² *The United States and Germany*. cd. s. 16.

⁸³ KLESSMANN, Christoph. cd. s. 101.

⁸⁴ In the imposition and maintenance of economic controls established by the Control Council, German administrative machinery shall be created and the German authorities shall be required to the fullest extent practicable to proclaim and assume administration of such controls. Thus it should be brought home to the German people that the responsibility for the administration of such controls and any break-down in these controls will rest with themselves. Any German controls which may run counter to the objectives of occupation will be prohibited. viz Potsdamer Abkommen. In. NATHAN, Hanelore. cd. s. 2112.

⁸⁵ viz Potsdamer Abkommen. In. NATHAN, Hanelore. cd. s. 2110.

Jak už ale bylo uvedeno v předchozím oddílu této práce, spojenecká kontrola probíhala ve větší míře, a ani rok od konce války v Německu neexistoval centrální správní aparát, který by Němcům umožňoval převzít vlastní díl zodpovědnosti za hospodářský vývoj v jejich zemi. Kroky, které se zdály směřovat k tomuto cíli, bylo možné sledovat na úrovni jednotlivých zón. Na příklad v americké zóně to byla již výše jmenovaná *Länderrat*, v britské zóně se ustavil *Zonenbeirat*.⁸⁶ V sovětské zóně ale byla situace problematičtější, protože Sověti na rozdíl od Američanů a Britů do administrativních funkcí obsazovali spíše své lidi vyškolené v Moskvě.⁸⁷ Snaha působit v rámci celé země prostřednictvím Spojenecké kontrolní rady a potažmo Ekonomického direktorátu se ne vždy setkávala s úspěchem. I to ovšem vyplývalo z ustanovení postupimského protokolu, který ponechával konečné rozhodovací pravomoce v rukou jednotlivých vojenských velitelů, což v konečném důsledku vedlo k nestejnorodému vývoji jednotlivých zón. Ačkoli ve všech zónách existovala nějaká forma německého zastoupení, či „vlády“, pravomoci těchto zastoupení byly velmi různé a jen málokdy dostaly možnost projednávat své záležitosti na celoněmecké úrovni.

Němci ovšem dostali jasnou šanci vyjádřit se k dalšímu vývoji v červenci 1946, kdy se konalo *Zasedání znalců o klíčových otázkách hospodářského plánování a vedení*.⁸⁸ To bylo uspořádáno z iniciativy generálního sekretáře *Zonenbeirat*, Gerharda Weissera. Účastnili se ho němečtí vědečtí odborníci i politici. Zasedání se stalo diskuzním fórem mimořádné důležitosti. Snažilo se najít cestu budoucího vývoje v hospodářské (i sociální) oblasti.⁸⁹ Střetly se tu koncepce hospodářského liberalismu a centrálního řízení. Významnou roli sehrál ekonom z Münsteru Alfred Müller-Armack. Vedle Weissera to byl právě on, kdo přišel s argumenty proti liberalismu. Určitou formu řízení považoval za nezbytnou. Nebyl sice zastáncem liberalismu, ale nepodporoval ani myšlenku sociálně řízeného tržního hospodářství. Své představy, jejichž podstatou bylo zakomponování etických zásad do hospodářského systému, rozvinul už na začátku 30. let.

---

⁸⁶ Poradní sbor (britské) zóny.

⁸⁷ *The United States and Germany 1945–1955*. cd. s. 14.

⁸⁸ Gutachtertagung über Kernfragen der Wirtschaftsplanung und Wirtschaftslenkung.

⁸⁹ ABELSHAUSER, Werner. cd. s. 92.

Gerhard Weisser byl propagátorem myšlenky „svobodného socialismu“,⁹⁰ který měl představovat cestu mezi komunismem a kapitalismem. Zdůrazňoval především prvky jako je na příklad spolurozhodování.

V rámci celého zasedání panovala shoda, že čistě tržní hospodářství nemůže v německém případě fungovat.⁹¹ Zatímco ve světě se začínalo uplatňovat keynesiánství, Německo se rozhodlo jít svou *Dritten Weg*, tedy třetí cestou, a zvolilo si model sociálně tržního hospodářství. Ten ovšem nevycházel až ze situace vzniklé po roce 1945, ale navazoval na předchozí výzkumy a teorie ze 30. let.

Němečtí socialisté se snažili navázat i na pokusy o socializaci některých odvětví, které se uskutečnily po první světové válce. Nejdále v tomto smyslu došlo Hessensko, jehož článek ústavy číslo 41 převedl klíčová odvětví průmyslu do společného vlastnictví. Ústava včetně celého článku byla schválena lidovým hlasováním v roce 1946. Přímo pro zahrnutí tohoto článku se vyjádřilo 71,9 % voličů, vojenská správa však nakonec článek z ústavy vyjmula.⁹² Podobný osud postihl i uhelnou těžbu v Porúří v roce 1948, která se podle představ SPD měla stát jedním z pilířů společného hospodářského řízení. Britská správa tehdy intervenovala přímo u *Landtagu* Severního Porýní-Westfálska a doporučila přenechat toto rozhodnutí až budoucí spolkové vládě.⁹³ Ani sovětská strana neusilovala o přesné převedení sovětského modelu do Německa, ale stavěla se příznivě k zavedení vlastního hospodářského modelu.

---

⁹⁰ Freiheitlicher Sozialismus.

⁹¹ ABELSHAUSER, Werner. cd. s. 94.

⁹² Tamtéž. s. 104.

⁹³ Tamtéž. s. 104.

3. Klíčový rok 1947

Během roku 1946 se začal postoj Velké Británie a Spojených států k německé otázce měnit. Už 5. března 1946 pronesl Winston Churchill na univerzitě ve Fultonu svou řeč, kde mluvil o železné oponě, která rozděluje evropský kontinent. Šlo samozřejmě o rozdělení politické, nemluvil primárně o hospodářském oddálení západních zón Německa od zóny východní. Projev však vypovídal o vztazích mezi spojenci, o atmosféře, která mezi nimi panovala. Politické rozpory spojenců se v této době výrazně projevovaly právě v Německu, a i v jeho hospodářském sektoru, ačkoli nejen právě tam.

Hospodářské problémy, se kterými se okupační správy v jednotlivých zónách potýkaly, se během roku 1946 projevovaly stále palčivěji. Přestože se zimní měsíce na přelomu let 1945 a 1946 podařilo zvládnout nad očekávání dobře, vystupovaly na povrch potíže, které již nešlo dále ignorovat. Zásobování obyvatelstva potravinami i továren potřebnými surovinami vážlo. Příčinou byla špatná logistická organizace i nevyhovující podmínky v oblasti transportu, ať už šlo o stav silnic, nebo o stav vozového parku. Nedostatek se projevoval v počtu nákladních vozů i v množství nákladních vagónů. Ty, které byly k dispozici, byly nadužívány a jejich kapacita přetěžována, což vedlo k jejich předčasnému opotřebení a odpisu.⁹⁴ Právě na přelomu let 1945 a 1946 se stále výrazněji ukazovala hospodářská provázanost zón a potřeba spravovat je jako celek. Administrativní hranice mezi nimi znesnadňovaly jejich vzájemný obchod a tím prohlubovaly krizi.

Změna tónu v americké okupační politice začíná být patrná už od jara roku 1946. Bylo to zmiňované⁹⁵ vystoupení státního tajemníka Jamese Byrnesa na konferenci ministrů zahraničních věcí v Paříži, které ukázalo, jakým směrem se Američané chtějí vydat. Byrnes poukazoval na špatné plnění postupimských dohod v hospodářské oblasti. Hovořil o uzavírání zón do sebe, o jejich vzájemném odcizování patrném zejména mezi západními zónami a sovětskou okupační zónou. Požadavek naplnění hlavního bodu postupimských dohod, tedy správa Německa jako hospodářského celku, byl výrazně akcentován.⁹⁶ Sovětský svaz ale odmítl výzvu k širšímu hospodářskému propojení a ani

---

⁹⁴ *A Year of Potsdam*. cd. s. 82.

⁹⁵ viz kapitola 2.1 této práce, s. **Chyba! Záložka není definována..**

⁹⁶ *The United States of Germany*. cd. s. 16.

Francie tomu nebyla nakloněna. Byrnesem prezentované názory sdílel i vojenský velitel americké okupační zóny Lucius D. Clay. Jako svazující pro efektivní obnovu německého hospodářského sektoru viděl zejména direktivu JCS 1067. Jeden z jeho spolupracovníků ji dokonce neváhal označit za práci „ekonomických idiotů“.⁹⁷ Clay volal po její revizi. Chtěl po Washingtonu, aby mu dal do rukou lepší nástroj a udělil mu konstruktivnější pokyny.

Za zlomový okamžik v přístupu Spojených států i v následném vývoji je považován Byrnesův projev ve Stuttgartu v září roku 1946. Ve světle předcházejícího vývoje ovšem nemusí být viděn jako tolik převratný. Byrnes vystupoval i v reakci na projev sovětského ministra zahraničí Vjačeslava Molotova. Ten v červenci roku 1946 přiblížil sovětské představy o vývoji v Německu, přičemž zdůraznil požadavek sjednoceného Německa pod kontrolou Sovětského svazu.⁹⁸ To bylo neslučitelné s postojem Spojených států, které usilovaly o obnovu Německa na demokratickém základě a jeho zakotvení v Evropě, pro jejíž obnovu mělo podle nich nedozírný význam.⁹⁹ James Byrnes ve Stuttgartu navázal na svůj pařížský projev, když jasně formuloval teze americké politiky v Německu. V zásadě vyjádřil nutnost zahájit kroky k efektivnímu fungování státu jako hospodářské jednoty. Inlace v zemi hrozila jejím ekonomickým zruinováním. Podle Byrnese byla proto potřebná drastická měnová reforma. Dosavadně špatně a neúplně fungující doprava, komunikace a pošta by měly být organizovány v rámci celé země bez ohledu na hranice zón. V rámci řešení potravinové krize důrazně doporučoval zřídit centrální administrativní orgán pro zemědělství, kterému by byly uděleny takové pravomoci, aby mu umožnily zabezpečit maximální možnou produkci potravin a jejich efektivní distribuci. Německu by dále mělo být umožněno sdílet svou produkci uhlí a oceli se sousedními zeměmi – tedy jejich vývoz. Potřebu navýšení vývozu Byrnes zdůrazňoval i v širších souvislostech. Německo by podle něj mělo získat tuto možnost, aby mohlo vykročit směrem k soběstačnosti. Je součástí Evropy, a proto musí mít možnost podílet se na její obnově.¹⁰⁰ Jasným poselstvím Byrnesova projevu bylo vytvořit na německém území hospodářskou entitu postavenou na demokratických principech. Spojené státy byly

---

⁹⁷ KLESSMANN, Christoph. cd. s. 100.

⁹⁸ NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století I*. Vyd. 1. Praha : Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2000. s. 248.

⁹⁹ ABELSHAUSER, Werner. s. 114.

¹⁰⁰ *United States and Germany*. cd. s. 16.

ochotny spojit svou okupační zónu s kteroukoli další, která vyjádří svou ochotu k tomuto kroku.

Jedinou zemí, která jasně ukázala svůj souhlas, byla Velká Británie. Vzhledem k hospodářským problémům ostrovního státu to bylo pochopitelné. Británie dál nemohla nést tíži hospodářské obnovy své okupační zóny v Německu, na kterou sama nestačila. Rychlý souhlas Británie nebyl překvapivý i proto, že už od srpna probíhala jednání představitelů okupačních správ americké a britské zóny se zástupci německých zemských vlád v obou zónách.¹⁰¹ Francouzská ani sovětská strana nebyly nakloněny hospodářskému propojení celého Německa, které by podle nich rychle vedlo k obnovení celého německého státu. Každý stát měl přitom své důvody proti. Francouzi vycházeli ze svých historických zkušeností a obávali se obnovení jednoty Německa proto, že nevěřili v dostatečný systém kontrol, který by zabránil jeho opětovnému vzestupu a navrácení se k roli expanzivní a agresivní země. Postoj Sovětského svazu byl nastíněn na příklad v už zmiňovaném projevu Vjačeslava Molotova. Stalin měl o Německu jinou představu a pokud by sjednocení probíhalo podle amerických plánů, obával se o ztrátu sovětského vlivu v zemi.

Vyvrcholením celého procesu roku 1946 bylo propojení americké a britské okupační zóny. Dohoda mezi oběma stranami byla podepsána 2. prosince 1946 v New Yorku a vstoupila v platnost 1. ledna 1947.

3.1 Obnova Německa jako klíč k obnově Evropy

Za postupným obratem americké a britské politiky vůči Německu během roku 1946 stály i pragmatické důvody. Političtí představitelé těchto zemí si uvědomovali, že zajistit co největší soběstačnost zón je možné pouze v rámci hospodářsky jednotně spravovaného Německa. Pokud se nepodaří uvolnit bariéry vnitřního obchodu a celkové plynulosti hospodářské výměny uvnitř země, povede to akorát k odčerpávání potřebných prostředků (finančních, potravinových, materiálních i surovinových) z „mateřských“ zemí. Velká Británie sama hospodářsky i materiálně vyčerpaná dlouhou válkou nebyla s to zajistit ekvivalentní podporu své zóně. Spojené státy sice prostředky

---

¹⁰¹ NÁLEVKA, Vladimír. cd. s. 100.

měly, ale tamní politici si uvědomovali, že neustálé dotování americké zóny není řešením.¹⁰² To je třeba hledat v souladu s ostatními okupanty.

Izolace Německa od zbytku Evropy v důsledku bariér v zahraničním obchodě se ukazovala být problematickou nejen v Německu samotném, ale i v okolních státech, které byly před válkou s Německem v obchodním styku. Zatímco po válce byla představa Spojených států taková, že motorem obnovy v Evropě se stane Francie¹⁰³, s postupem času se jejich názory začaly měnit. Francie byla vyčerpaná jak válkou, tak nacistickou okupací, a svou velmocenskou roli, či chceme-li roli motoru evropské obnovy a stabilizace, nebyla schopna plnit. Kandidátem na toto místo se mohlo stát silné, jednotné a demokratické Německo ovšem za předpokladu, že projde samo obnovou a že se podaří efektivně zotavit jeho hospodářství.

Autoři knihy *Deutschland und die USA im 20. Jahrhundert* udávají¹⁰⁴ hned několik důvodů, proč se Spojené státy rozhodly změnit přístup k Německu a začaly o něm uvažovat jako o jádru své evropské politiky.¹⁰⁵ Německo bylo podle nich důležitou oblastí, kde se nejvíce vyostřovaly rozdíly mezi americkým a sovětským pojetím politického uspořádání Evropy. Obávaly se také přílišného sovětského vlivu v západních zónách a považovaly za nutné mu zamezit. Ekonomická stabilizace západních zón (spojená s jejich propojením) byla i ve vlastním zájmu Spojených států. Tíže financování obživy pro západní část Německa nemohla zůstat jen na bedrech amerických plátců. Dalším uváděným důvodem je, že už od začátku roku 1947 se v Trumanově administrativě prosazoval názor, že z hospodářských a politických důvodů patří Německu klíčová pozice v celkové hospodářské stabilizaci celé Evropy. Podle autorů také slabé Německo let 1946/47 otevíralo před Spojenými státy možnost prosadit svoje představy o hospodářském pořádku a americká strana by tak mohla ukázat převahu amerického modelu. Německo a jeho hospodářský vzestup byly i v ekonomickém zájmu USA. Německo bylo nejen významným odbytištěm pro americké zboží, ale také potenciálním partnerem pro hospodářskou spolupráci a vhodným prostorem pro investice. V tomto smyslu se dalo navázat na úzkou americko-německou spolupráci z 20. let. A v neposlední řadě zde byla dlouhodobá

---

¹⁰² MCCARTHY, John J. cd. s. 3.

¹⁰³ ABELSHAUSER, Werner. cd. s. 114.

¹⁰⁴ LARRES, Klaus; OPPELLAND, Torsten. *Deutschland und die USA im 20. Jahrhundert: Geschichte der politischen Beziehungen*. Vyd. 1. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1997. s. 98-99.

¹⁰⁵ Kernstück der Europapolitik, jak je uvedeno v názvu celé kapitoly.

perspektiva, kterou obnova Německa skýtala – nepřímý vliv na politiku států západní Evropy.¹⁰⁶

Spojené státy a Velká Británie navíc měly ještě jeden důvod, proč ustoupily od přizpůsobování svých *Deutschlandpolitik* Sovětskému svazu a rozhodly se jednat rázněji. Byla to vzrůstající nedůvěra mezi západními spojenci a Sovětským svazem, která se zdála být potvrzována událostmi v jiných částech světa – v Číně, Polsku nebo Řecku. Ve spojencích vzrůstala obava, že v důsledku krize, kterou Německo procházelo, se vytváří ideální podhoubí pro proniknutí komunistické ideologie do společnosti.¹⁰⁷ Slabé Německo by mohlo podlehnout a padnout do sovětského vlivu, který by se tak nebezpečně rozšířil na západ evropského kontinentu, a padla by tak americká představa německého státu jako jádra obnovy celé Evropy.

Projevy změny kursu americké i britské politiky patrné na řečnické úrovni, měly i své konkrétní dopady právě v hospodářské sféře. V rámci hospodářské obnovy totiž chyběla jasná koncepce. Existující plán na rekonstrukci¹⁰⁸ nebyl v žádném případě dostačující. Jeho slabiny tkvěly především v tom, že byl vypracováván v souladu s tezí hospodářské jednoty německého území, která však nebyla v praxi realizována, což způsobovalo neefektivnost plánu. Plán navíc začal být částečně uplatňován až během roku 1946. Obnova prováděná do té doby by se dala označit jako nekoncepční. Snažila se řešit ty nejnaléhavější problémy, ovšem jen do té míry, aby byl zajištěn „nouzový“ chod hospodářství a tedy bez dlouhodobého rozhledu. Tato nekoncepčnost ve svém důsledku vedla k pozvolnému prohlubování krize zejména v některých dílčích odvětvích a vyústila zhroucením německého hospodářství v zimních měsících na přelomu let 1946 a 1947.

Zhroucení ze zimy 1946/47 se zdálo být úplné a trvalé.¹⁰⁹ Přesto však Američané, na nichž teď ležel větší díl zodpovědnosti za správu celé Bizonie,¹¹⁰ nehodlali ustoupit ze svých záměrů a začali cíleně pracovat na obnově bizonálního hospodářství. Hlavní myšlenka nového přístupu tkvěla zejména v koncentraci na obnovu infrastruktury. Ta nyní získala absolutní prioritu, jelikož představovala klíčovou oblast pro oživení průmyslu. Byl zaveden systém stimulů v těžbě uhlí a zahájena

---

¹⁰⁶ LARRES, Klaus; OPPELLAND, Torsten. cd. s. 99.

¹⁰⁷ ABELSHAUSER, Werner. cd. s. 114.

¹⁰⁸ viz druhá kapitola této práce.

¹⁰⁹ ABELSHAUSER, Werner, cd. s. 115.

¹¹⁰ NÁLEVKA, Vladimír. cd. s. 249.

rozsáhlá výstavba bytů pro lidi pracující v dolech. V britské zóně byl spuštěn nouzový program pro zdvojnásobení výkonu elektráren. Větší prioritu získal i železářský a ocelářský průmysl. Důvodem byla zvýšená potřeba oceli pro budování dopravního systému i pro další problémová odvětví.

Významným počinem, který měl pomoci v oblasti dopravy, bylo zřízení pracovních skupin v rámci *Verwaltung für Wirtschaft*, které měly za úkol koordinovat pohyb a distribuci materiálu po železnici. S novým přístupem bylo plnění plánu efektivnější, na příklad v oblasti obnovy lokomotiv a železničních vagónů byl splněn nad očekávání již v listopadu 1947.¹¹¹ Během října téhož roku se také podařilo dokončit plán na opravu 29 700 poškozených vozidel.¹¹² Díky tomu byly rychleji odstraněny nedostatky v zásobování obyvatel potravinami a v dodávání surovin do továren. Vyřešení problému s dopravou tak bylo jedním z největších úspěchů poválečného hospodářství.

V oblasti těžby uhlí byl po holandském vzoru zaveden systém pobídek a privilegia pro horníky (dávky nedostatkového zboží, jako byly cigarety, káva, alkohol, cukr nebo špek). V důsledku toho se hornické povolání stalo atraktivnějším a do odvětví nastal příliv další pracovní síly.¹¹³

Všechna tato opatření však nebyla samospasitelná. Krize v hospodářství trvala až do léta 1947. Do té doby znovu docházelo k protestům dělníků a k hladovým pochodům. Projevila se nevyváženost provádění pobídek jen v některých odvětvích a problémy se objevily na jiných místech. Systém podpor v těžebním průmyslu se zastavil v dubnu 1947 a materiální pomoc byla přeměrována do jiných oblastí hospodářství. Těživou situaci v dolech během letních měsíců měly zmírnit speciální potravinové balíčky pro horníky, tzv. *Carepaketen*, které začaly být vydávány od srpna 1947.¹¹⁴ Celkově ale byla patrná hospodářská stabilizace. Nejtěživější problémy v oblasti dopravy, průmyslu a zásobování se podařilo vyřešit, ovšem za cenu stále většího vzdalování západní a východní části Německa.

---

¹¹¹ ABELSHASUSER, Werner. cd. s. 116.

¹¹² Tamtéž. s. 116.

¹¹³ Tamtéž. s. 117.

¹¹⁴ Tamtéž. s. 117.

3.2 *Nezvratnost hospodářského rozdělení*

Francie zůstávala během léta a podzimu 1946 stranou amerických a britských příprav sloučení jejich zón. Doufala, že se ještě podaří vyřešit rozpory se Sovětským svazem na konferenci ministrů zahraničních věcí v Moskvě v březnu 1947.¹¹⁵ Velká Británie a USA zde společně vystoupily na podporu zřízení jednotného německého státu s federalistickým uspořádáním. Sovětský svaz ale požadoval silně centralizovaný stát. Neshody panovaly i v hospodářských otázkách. Představitelé Bizonie, která vznikla k 1. lednu 1947, se snažili dohodnout se se sovětskou stranou na možnosti výměnných dodávek potravin a surovin a chtěli zjistit, jak pokročily ve východní zóně demontáže. Sovětský svaz ale odmítl poskytnout informace jak o svých potravinových zásobách v zóně, tak o stavu tamního průmyslového vybavení.¹¹⁶ Společnou řeč se tedy najít nepodařilo a Francie se více přiblížila Británii a Spojeným státům. Pár dnů po skončení konference v Moskvě dne 12. března 1947 vystoupil prezident Truman před Kongresem se svou řečí, kterou reagoval na události v Řecku a Turecku, a žádal o finanční podporu těmto státům. Součástí jeho přednesu byla i výzva k převzetí zodpovědnosti za politický vývoj ve východní Evropě. Podle Trumana byla živnou půdou pro vzestup komunismu nouze. Chtěl proto proti němu bojovat ekonomickými prostředky. Jeho proslov vešel později ve známost jako Trumanova doktrína zadržování komunismu. Byla to další známka vzrůstající nesmiřitelnosti mezi západem a Sovětským svazem.

Z dokumentu State Departmentu, který v roce 1955 hodnotil uplynulou dekádu, vyplývá, že poslední možnost dohodnout se se Sovětským svazem a udržet hospodářskou jednotu Německa představovala londýnská konference čtyř velmocí z listopadu 1947.¹¹⁷ Faktem však bylo, že v ovzduší Trumanovy doktríny a počátků prací na Marshallově plánu, zůstávala možnost spolupráce a dohody se Sovětským svazem velmi nepravděpodobná.

Delegace západních mocností předložila Sovětům v Londýně návrh, který jediný podle nich mohl zabezpečit ekonomickou stabilitu Německa a jeho soběstačnost. Vstřícným krokem byl návrh pozastavit zřizování centrálních vládních úřadů v Bizonii, dokud nebudou překonány rozpory mezi spojenci, které vedly k stávajícímu rozdělení

---

¹¹⁵ *United States and Germany*. cd. s. 17.

¹¹⁶ Tamtéž. s. 17.

¹¹⁷ Tamtéž. s. 17.

Německa, a dokud nebudou vytvořeny podmínky pro zachování jeho politické a hospodářské jednoty. Dále západní spojenci navrhovali omezit zonální hranice tak, aby byl možný volný pohyb osob a zboží, navrátit Němcům ten materiál a to průmyslové vybavení, které bylo odvezeno bez čtyřstranné dohody velmocí, provést měnovou reformu se zavedením nové měny na celém území Německa, vytvořit všeobecný plán exportu a importu a stanovit konečný objem reparací a nákladů spojenců na okupaci.¹¹⁸

---

¹¹⁸ *United States and Germany*. cd. s. 18.

Dohoda se však ukázala jako nemožná. Po neúspěchu londýnské konference západní spojenci pozvali na rok 1948 do Londýna zástupce zemí Beneluxu, aby tam společně probrali německou otázku. Byl to krok, který ukázal, že další jednání se Sovětským svazem o německém osudu již probíhat nebudou. Čtyři váleční spojenci se s konečnou platností rozešli a další kroky na obou stranách jen potvrzovaly jejich rozkol. Rozdělení Německa v hospodářské oblasti bylo v hlavních rysech dokonáno a v roce 1949 vyústilo v rozdělení politické, když vznikly dva německé státy – Německá spolková republika a Německá demokratická republika.

Závěr

Na začátku období let 1945–1947 byla učiněna řada rozhodnutí, která budoucí vývoj nasměrovala špatným směrem. Forma okupační správy ukazovala nedostatky, jejichž řešení se dlouhou dobu odkládalo, a s postupem času ubývala ochota a snad i možnost (vlivem vzrůstajících názorových neshod a vzájemného podezřívání mezi západem a východem) je řešit v celoněmeckém měřítku. Hranice čtyř okupačních zón na německém území měly být administrativními liniemi, ukázaly se však být často nepřekonatelnými hradbami uvnitř státu. Snaha spojenců spravovat Německo jako hospodářský celek a naplňovat dohody z Postupimi selhala, protože skutečná situace v Německu po skončení války byla podceněna. Jak ukazuje první kapitola mé práce, předpoklady pro poválečnou obnovu byly příznivé. Nepodařilo se je však beze zbytku využít. Spolupráce spojenců byla znesnadňována administrativními překážkami i samou podstatou okupační správy, tedy rozdělením Německa do okupačních zón. Druhá a třetí kapitola ukázaly, jak se rozdělení státu do čtyř zón odrazilo na každodenním fungování státu a na možnosti hospodářského plánování a na oživování celého hospodářského sektoru. Obnova provázená demontážemi byla prováděna nesystematicky, což značnou měrou přispělo k rozdílnému vývoji v jednotlivých okupačních zónách. Byla to i uzavřenost sovětské zóny a neochota tamních představitelů spolupracovat se západními mocnostmi, která postupně vedla k vzájemnému přiblížení západních zón, které vyústilo ve vznik Bizonie a později Trizonie, jak dokládá třetí kapitola. Rozdělení Německa do okupačních zón bylo tedy podle mého názoru a podle výsledků mé práce jednou z hlavních příčin, proč došlo k pozdějšímu rozpadu Německa na dva státní celky. Avšak nedá se říct, že by přímo zonální hranice samy o sobě byly příčinou rozpadu státu. Hranice, či okupační zóny jako takové nebyly tím hlavním problémem. Ten přineslo až to, jakým způsobem spojenci význam hranic interpretovali, když z nich učinili mnohdy neprostupné bariéry. Takto rozdělené Německo nebylo schopno fungovat jako hospodářská jednotka, ačkoli tak to bylo deklarováno na konferenci v Postupimi. Ačkoli po válce existovaly snahy o spolupráci mezi všemi zónami, fakt, že konečné slovo v rozhodování v každé z okupačních zón měl její vojenský velitel, mnohdy znamenal, že opatření dohodnutá ve Spojenecké kontrolní radě byla prováděna různým způsobem, různou razancí i různou rychlostí, což vedlo k rozdílnému vývoji

jednotlivých zón a k jejich postupnému vzdalování. Byla to i dlouhá prodleva mezi koncem války a vytvořením prvních centrálních německých institucí, která měla vliv na tento rozdílný vývoj.

Rozhodnutí v hospodářské oblasti jednoznačně zprvu ovlivňovala velmocenská politika. Tato rozhodnutí byla učiněna již před koncem války a zformulována byla také na konferenci v Postupimi v létě roku 1945. Byl jimi předurčen hospodářský vývoj v Německu přinejmenším do roku 1947. Jednalo se zejména o usnesení týkající se otázky reparací, otázky nastavení okupačních mechanismů, problému hranice mezi Německem a Polskem. Ty ovlivnily vstupní podmínky Německa do hospodářské obnovy. V poválečných letech ale začal vývoj v hospodářské oblasti ovlivňovat politická rozhodnutí, což se nejvýrazněji projevilo druhé polovině roku 1946, kdy začala jednání mezi americkou a britskou stranou o propojení jejich okupačních zón. Hospodářský a politický vývoj od sebe nelze jednoznačně oddělit. Tyto dvě oblasti se navzájem ovlivňovaly a akce v jedné vyvolala reakci v druhé.

Významnou roli při hospodářském plánování hrály odlišné názorové postoje spojenců, a to zejména západních spojenců a Sovětského svazu. Jejich rozdílné představy o fungování Německa i o jeho roli v Evropě se také podílely na postupném vzdalování západní a východní části státu.

Až v průběhu roku 1946 se začal zásadně měnit přístup Spojených států k hospodářské obnově Německa. Uvědomění si důležitosti Německa pro obnovu celé Evropy vedlo k ráznějšímu uchopení koncepce obnovy, k přiblížení s ostatními západními zónami a také ke konečnému názorovému rozchodu se Sovětským svazem. Tento proces názorového rozkolu, popsany ve třetí kapitole mé práce, už ve svých důsledcích nezvratně vedl k rozpadu Německa. Ten byl podle mého názoru zapříčiněn rozdělením Německa do okupačních zón, jejichž hranice nebyly pouhou administrativní překážkou, jak dokládá má práce. Vývoj v hospodářské oblasti na pozadí politických neshod mezi velmocemi tak nakonec vedl k rozhodnutí spravovat co největší část Německa v souladu s Postupimskými dohodami (tedy jako jeden hospodářský celek s vytvořením centrálních německých orgánů). Toto rozhodnutí padlo na americké straně a za amerických podmínek bylo pro Sovětský svaz neakceptovatelné. Vznik Bizonie byl inspirován především hospodářskými důvody a byl podpořen politickým vývojem.

Na závěr mohu říct, že základní teze mé práce o významném vlivu rozdělení Německa do okupačních zón na jeho rozdělení do dvou státních celků se potvrdila.

Použitá literatura

1) *Prameny*

BERLIN, Richard E. *Diary of a flight to occupied Germany, July 20 to August 27, 1945*. [online]. 1945. 111 s. [cit. 2007-04-16]. Dostupné z www: <<http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/History.Flight>>.

DEPARTMENT OF STATE, United States. *The United States and Germany, 1945–1955*. [online]. Washington : U.S. Government Printing Office, 1955. 55 s. citováno [2007-04-15]. Dostupné z www: <<http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/History.USandGermany>>.

MCCARTHY, John J. *Development of supervisors in German industry; introduction of training within industry „J“ programs*. [online]. Berlin : Office of Military Government for Germany (U.S.), Manpower Division, 1949. 20 s. [citováno 2007-04-15]. Dostupné z www: <<http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/History.VisitSeriesNo5>>.

MILITARY GOVERNOR. *A year of Potsdam : The German economy since the surrender*. [online]. 1946. 217 s. [cit. 2007-04-20]. Dostupné z www: <<http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/History.YearPotsdam>>.

SOUTHALL, Sara; NEWMAN, Pauline M. *Women in German Industry*. [online]. Frankfurt : Office of Military Government for Germany (U.S.), Manpower Division, 1949. 31 s. citováno [2007-04-12]. Dostupné z www: <<http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/History.VisitSeriesNo14>>.

2) Sekundární literatura

ABELSHAUSER, Werner. *Deutsche Wirtschaftsgeschichte nach 1945*. Vyd. 1. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2004. 527 s. ISBN 3-89-331-571-3.

ABELSHAUSER, Werner. *Kulturkampf: Der deutsche Weg in die Neue Wirtschaft und die amerikanische Herausforderung*. Vyd. 1. Berlin : Kulturverlag Kadmos Berlin, 2003. 232 s. ISBN 3-931659-51-8.

ERDMANN, Karl Dietrich. *Das Ende des Reiches und die Entstehung der Republik Österreich, der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik*. München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1990. 442 s. ISBN 3-423-04222-2.

GIDDENS, John Lewis. *The United States and the Origins of the Cold War 1941–1947*. New York : Columbia University Press, 1972. 396 s. ISBN 0-231-03289-7.

GILBERT, Martin. *Den, kdy skončila válka: Den vítězství 1945 v Evropě a ve světě*. Vyd. 1. Praha : Argo, 1999. 443 s. ISBN 80-7203-123-6.

GRÜNBACHER, Armin. *Reconstruction and Cold War in Germany: The Kreditanstalt für Wiederaufbau*. Vyd. 1. Hampshire : Ashgate, 2004, 278 s. ISBN 0-7546-3806-5.

KLESSMANN, Christoph. *Die doppelte Staatsgründung: Deutsche Geschichte 1945–1955*. Vyd. 5. Göttingen : Bonn : Vandenhoeck & Ruprecht, Bundeszentrale für politische Bildung, 1991. 605 s. ISBN 3-525-36228-5.

LARRES, Klaus; OPPELLAND, Torsten. *Deutschland und die USA im 20. Jahrhundert: Geschichte der politischen Beziehungen*. Vyd. 1. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1997, 329 s. ISBN 3-534-13043-X.

NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století (I.)*. Vyd. 1. Praha : Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2000. 271 s. ISBN 80-902261-4-0.

PLATO, Alexander von. *Ein unglaublicher Frühling : erfahrene Geschichte im Nachkriegsdeutschland 1945–1948*. Vyd. 1. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 1997. 400 s. ISBN 3-89331-298-6.

3) Edice dokumentů

NATHAN, Hanelore. *Dokumente zur Deutschlandpolitik. 2. Reihe, Band 1, Die Konferenz von Potsdam. 1. Drittelband / Bearbeitet von Gisela Biewer*. Frankfurt am Main : Metzner, 1992. 802 s. ISBN 3-472-68671-5.

4) Sborník

America and the Shaping of German Society, 1945–1955.

ERMARTH, Michael (ed.). Vyd. 1. Providence, RI : Berg Publishers Inc., 1993. 228 s. ISBN 0-85496-327-8.

Resumé

In 1945 after the end of the war, there was a big challenge for Allies. Germany, the war aggressor, was in ruins and collapsed and they decided to participate on the reconstruction. But at the same time, there was a decision to treat Germany as a defeated nation, not liberated. They divided the state into four occupation zones and each of four Powers should take reparations from its zone. The reconstruction should take place in the whole Germany, the state should be treated as a single economic unit. But soon after, this key decision of the Potsdam conference was counteracted. The reason was the entire fundamental of occupation mechanism – occupation zones. The zonal boundaries should be only an administrative impediment, but often they had a role of the real borders between two foreign states. The existence of the boundaries caused problems for the economic effectiveness and together with the unconceptual reconstruction in first postwar years it resulted into economic crisis and collapses in the summer 1946 and mainly in the winter 1946/1947.

Another problem were the ideologic differences among the Allies, especially between the USA and the USSR. Different intention about German future (but not only about this) of these two led to broad disagreements. Also the Soviet politics in the rest of the world (Poland, Greece, China) was the reason, why the USA started to be afraid of the Soviet influence in Germany and why they changed they attitude toward Germany and her role in Europe. During 1946 several speeches of western Allies showed the change of their politic course. It was especially the speech of the Secretary of State James Byrnes, which showed that the USA were ready to take their responsibility for Germany and which started the process of economic integration of the western occupation zones. The rising of the Bizone on 1st January and the London conference in the spring 1947 showed, that that the agreement between western Allies and the USSR in unreachable. The circumstances which followed later as the currency reform or the Marshall plan only confirmed this fact.

Teze bakalářské práce
Jméno: Petra Pšánská
E-mail: petrapsanska@garcon.cz
Semestr: 6.
Akademický rok: 2004/2005
Název práce: Hospodářská obnova Německa v letech 1945-1947
Předpokládaný termín dokončení: 8. semestr, 2005/2006
Vedoucí bakalářského semináře: Vít Smetana, Ph.D.
Vedoucí práce: PhDr. Ota Konrád
<p>Zdůvodnění výběru tématu práce: Na problematice hospodářského vývoje v Německu mě zajímá zejména moment propadu Německa na úplné dno. Obnova země tedy v mnohých oblastech musela začít od samého počátku. V hospodářství bylo možné navázat na předválečný vývoj, přesto se obnova v mnohém nedařila. Tuto problematiku jsem si zvolila z toho důvodu, abych mohla zjistit konkrétní příčiny nezdarů a objasnit, nakolik vedla hospodářská situace Německa k jeho rozpadu na dva státní celky.</p>
<p>Předpokládaný cíl: Ve své práci chci popsat proces obnovy německého státu stanovit, zda byl úspěšný s ohledem na pozdější rozkvět Spolkové republiky, či neúspěšný, když v jeho průběhu došlo k rozpadu jednoho státního útvaru na dva. Chci také zjistit, do jaké míry rozdělení Německa do okupačních zón přispělo ke konečnému rozdělení státu.</p>
<p>Základní charakteristika tématu: Na konci druhé světové války se Německo hospodářsky zhroutilo. Bylo na spojencích, aby zemi znovu uvedli do chodu a nastartovali tamní hospodářský život. Brzy přišli na to, že hospodářská sféra nebyla válkou dotčena natolik, jak předpokládali. Většina průmyslových zařízení zůstala nedotčena, nebo nebyla bombardováním během války zasažena natolik, aby to výrazně ohrozilo tamní výrobu. Přesto se však v prvních poválečných letech spojenci ve všech okupačních zónách potýkali s problémy, které vyústily do několika hospodářských krizí, byly provázné stávkami dělníků a hladovými pochody. Příčinou byl přístup velmocí k obnově a k Německu jako takovému. Prohlubující se neshody mezi západními spojenci a Sovětským svazem vedly k postupnému oddalování sovětské zóny od zbytku Německa a vyústily vznikem Bizonie a posléze Trizonie a dvou německých států.</p>
<p>Předpokládaná struktura práce: Práci chci členit do tří kapitol. První kapitola zhodnotí předpoklady, se kterými Německo vstupovalo do obnovy, což je důležité pro další vývoj. V této kapitole chci položit základní argumenty ke své tezi, že hospodářský stav Německa po válce nebyl takový, aby nemohla být zahájena efektivní obnova. Druhá kapitola se bude věnovat samotné obnově, přičemž důraz bude kladen na průběh v americké zóně, protože vývoj zde byl v mnohém určující pro ostatní zóny a stal se předobrazem pro vývoj v západních okupačních zónách. Třetí a poslední kapitola se bude věnovat průběhu roku 1947, kdy se změnil přístup Spojených států k obnově Německa a došlo k zásadnímu rozkolu mezi spojenci, který později neodvratně vedl k rozdělení Německa na dva státy. Bude popisovat tento proces a bude se snažit zdůvodnit, proč tomu tak bylo, a jak velkou roli při rozdělení hrála hospodářská politika.</p>

Základní literatura:

ABELSHAUSER, Werner. *Deutsche Wirtschaftsgeschichte seit 1945*. Vyd. 1. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2004. 527 s. ISBN 3-89331-571-3.

ABELSHAUSER, Werner. *Kulturkampf: Der deutsche Weg in die Neue Wirtschaft und die amerikanische Herausforderung*. Vyd. 1. Berlin: Kulturverlag Kadmos Berlin, 2003. 232 s. ISBN 3-931659-51-8.

ERDMANN, Karl Dietrich. *Das Ende des Reiches und die Entstehung der Republik Österreich, der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik*. Vyd. 9. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1990. 442 s. ISBN 3-423-04222-2.

ERMARTH, Michael. *America and the Shaping of German Society 1945-1955*. Vyd. 1. Providence, RI : Berg Publishers Inc., 1993. 228 s. ISBN 0-85496-327-8.

GADDIS, John Lewis. *The United States and the Origins of the Cold War 1941-1947*. Vyd. 1. New York : Columbia University Press, 1972. 396 s. ISBN 0-231-03289-7.

GILBERT, Martin. *Den, kdy skončila válka: Den vítězství 1945 v Evropě a ve světě*. Vyd. 1. Praha : Argo, 1999. 443 s. ISBN 80-7203-123-6

KLESSMANN, Christoph. *Die doppelte Staatsgründung: Deutsche Geschichte 1945-1955*. Vyd. 5. Göttingen : Bonn : Vandenhoeck & Ruprecht, Bundeszentrale für politische Bildung, 1991. 605 s. ISBN 3-89331-104-1.

NAIMARK, Norman M. *The Russians in Germany: a History of the Soviet Zone of occupation, 1945-1949*. Vyd. 3. Cambridge : Belknap Press of Harvard University Press, 1997. 586 s. ISBN 0-674-78406-5.

PLATO, Alexander von. *Ein unglaublicher Frühling : erfahrene Geschichte im Nachkriegsdeutschland 1945-1948*. Vyd. 1. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 1997. 400 s. ISBN 3-89331-298-6.

Podpis studenta a datum**Chyba! Chybný odkaz na záložku.****Schváleno: 29. 9. 2005****Vedoucí bakalářského semináře****Vedoucí práce****Podpis****Chyba!
Chybný odkaz
na záložku.****Chybný odkaz**

	o d k a z n a z á l o ž k u .
Garant oboru	C h y b a ! C h y b n ý o d k a z n a z á l o ž k u

**Chyba!
Chybný odkaz
na záložku.**

